

SMERNICE

ZA UKLJUČIVANJE BEZBEDNOSTI
U LOKALNE AKCIONE PLANOVE ZA MLADE

SMERNICE
ZA UKLJUČIVANJE BEZBEDNOSTI
U LOKALNE AKCIONE PLANOVE ZA MLADE
(drugo izdanje)

Naslov
SMERNICE ZA UKLJUČIVANJE BEZBEDNOSTI
U LOKALNE AKCIONE PLANOVE ZA MLADE
(drugo izdanje)

Autori:
Marina Tadić
Petar Delić

Saradnici:
Ivan Živković
Maja Galović
Miljana Pejić
Nenad Maletin

Izdavač
Krovna organizacija mladih Srbije
www.koms.rs
office@koms.rs

Za izdavača:
Mila Lukić, Predsednica UO KOMS

Dizajn i prepress

Štampa

Tiraž

U Beogradu, januar 2018. godine.

Ova publikacija štampana je u okviru projekta „Mladi u fokusu“, koju sprovodi Krovna organizacija mladih Srbije, a finansira Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji pripadaju Krovnoj organizaciji mladih Srbije i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Ministarstva omladine i sporta.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	7
UVOD	8
1. KAKO UKLJUČITI TEMU BEZBEDNOSTI U LOKALNI AKCIONI PLAN ZA MLADE?	11
2. KOJE AKTERE UKLJUČITI?	14
3. KOJE PRINCIPE I NAČELA POŠTOVATI?	18
4. ŠTA SU BEZBEDNOSNI PRIORITETI MLADIH?	32
5. KLJUČNI POJMOVI	64
6. BIBLIOGRAFIJA	68

SKRAĆENICE

AP – Akcioni plan

CSR – Centar za socijalni rad

EU – Evropska unija

KOMS – Krovna organizacija mladih Srbije

KZM – Kancelarija za mlade

LAPM – Lokalni akcioni plan za mlade

LGBTIQ – Lezbijsko-gej-biseksualno-transrodno-interseks-kvir

MOS – Ministarstvo omladine i sporta

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova

NAPOR – Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada

NSM 2015-2025 – Nacionalna strategija za mlade za period 2015-2025

OCD – Organizacija civilnog društva

OEBS – Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi

UN – Ujedinjene nacije

UNDP – Program Ujedinjenih nacija za razvoj

UVOD

Unapređenje bezbednosti mladih¹ na lokalnom nivou predstavlja jednu od ključnih tema kojom se bavi Krovna organizacija mladih Srbije. **Smernice za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade** prvi put su izdate 2016. godine, nakon konsultacija u okviru KOMS mreže (Radno telo za bezbednost mladih² i druge organizacije članice KOMS), kao i sa predstavnicima i predstavnicama lokalnih samouprava i drugim akterima. U periodu od prvog izdanja, KOMS je nastavio da aktivno prati preduzete aktivnosti za unapređenje bezbednosti mladih. Drugo izdanje Smernica u skladu je i sa procesom formulisanja novog Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade (u daljem tekstu: NSM 2015-2025), čije se usvajanje očekuje u prvoj polovini 2018. godine, kao i predstojećom pripremom akcionih dokumenata na lokalnom nivou.

Kroz stalno praćenje bezbednosti mladih i dijalog sa mladima o ovoj temi, KOMS teži da lokalnim akterima pomogne u uspostavljanju efikasnog i inkluzivnog okvira za odgovor na bezbednosne potrebe i probleme mladih žena i muškaraca u lokalnim zajednicama. Ovaj okvir se ogleda prvenstveno u uključivanju teme bezbednosti mladih u lokalne akcione planove za mlade (LAPM). Smernice treba da pomognu akterima lokalne samouprave, kao nosiocima aktivnosti formulisanja i sprovođenja LAPM, da temu bezbednosti obrade u LAPM tako da predviđene aktivnosti budu u skladu sa stvarnim potrebama i interesovanjima mladih.

¹ Svi pojmovi koji su upotrebljeni u Smernicama za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade samo u muškom gramatičkom rodu, obuhvataju i muški i ženski rod osoba na koje se odnose.

² Organizacije članice KOMS koje su tokom 2015. i 2016. godine delegirale svoje predstavnike/ce u Radno telo za bezbednost mladih: AEGEE Beograd, Alumni mreža KOMS-a, AS Centar, BalkanIDEA, Bečejsko udruženje mladih – BUM, Best Beograd, Centar za razvojnu politiku i saradnju – CRPS, Građanske inicijative, Klub 018, Omladina Jazasa Požarevac, Savez izviđača Srbije, Svet reči, Udruženje građana „Šansa“, Udruženje za Ujedinjene nacije Srbije, Unija srednjoškolarca Srbije, Upravni odbor KOMS-a.

Takođe, Smernice teže da doprinesu jačanju partnerstva između institucija i civilnog društva u oblasti unapređenja bezbednosti mladih, ali i motivisanju samih mladih da se više zainteresuju za temu bezbednosti, obrazuju i uključe u proces donošenja odluka u ovoj oblasti. Cilj KOMS-a je da pruži doprinos razvijanju bezbednosne kulture mladih u Srbiji, kao i njihovom osnaživanju za odgovorno suočavanje sa bezbednosnim izazovima.

Drugo izdanje Smernica dopunjeno je zaključcima sa **Konferencije o bezbednosti mladih u Srbiji**, koju je KOMS organizovao 21. decembra 2017. godine. Cilj konferencije bio je da podstakne diskusiju o važnim i aktuelnim pitanjima u oblasti bezbednosti mladih na nacionalnom i lokalnom nivou, i to kroz dijalog iskusnih i stručnih aktera u ovoj oblasti, kao i predstavnika i predstavnica mladih. Takođe, cilj konferencije bio je da se formulišu preporuke za novi Akcioni plan za sprovođenje NSM 2015-2025. Ova konferencija pokazala je da postoji velika zainteresovanost za temu bezbednosti u omladinskom sektoru, a posebno da postoji značajna potreba za uspostavljanjem dijaloga sa donosiocima odluka na svim nivoima o ovoj temi. Učesnici i učesnice konferencije iz različitih delova Srbije ukazali su na probleme bezbednosti koje Smernice treba da predstave i bolje obrade, ranjive grupe mladih čija je bezbednost posebno ugrožena, kao i na nove principe i načela koje Smernice treba da promovišu kako bi se prevazišli praktični problemi u formulisanju i sprovođenju LAPM. U tom smislu, posebno su važne preporuke koje se odnose na potrebu razvijanja savremenih pristupa u radu sa mladima koji su prilagođeni životu mladih u 21. veku, potrebi mladih da sami budu autori i tvorci sadržaja i aktivnosti, kao i činjenici da mladi nisu uvek dovoljno zainteresovani da, bez odgovarajućeg podsticaja, uzmu učešće u predloženim aktivnostima.

KOMS kroz drugo izdanje Smernica posebno želi da skrene pažnju donosiocima odluka da je neophodno da se značajno unapredi sistem prikupljanja i analiziranja podataka o bezbednosti mladih, što je i prepoznato u prvom Akcionom planu za sprovođenje NSM 2015-2025, ali se čini da nije realizovano u dovoljnoj meri. Otežan pristup ovim podacima i njihova metodološka neusklađenost i nesistematičnost otežava i praćenje i unapređenje bezbednosne situacije u kojoj mladi u Srbiji žive.

Takođe, KOMS još jednom želi da istakne značaj nezavisnog i objektivnog praćenja i procenjivanja rezultata formulisanih javnih politika, kao i strateških i akcionih dokumenta na nacionalnom i lokalnom nivou.

Konferencija o bezbednosti mladih u Srbiji i drugo izdanje Smernica pripremljeni su u okviru projekta „**Mladi u fokusu**“, koji sprovodi Krovna organizacija mladih Srbije, a finansira Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.

BITNI ČINIOCI ŽIVOTA MLADIH U SRBIJI KOJI UTIČU NA NJIHOVU BEZBEDNOST:

- Depopulacija, neravnomeran demografski raspored, migracije
- Nezaposlenost
- Problemi u obrazovanju – nedovoljno razvijeno kritičko mišljenje kod mladih i neusklađenost obrazovnog sistema i potreba tržišta rada
- Socijalna isključenost i rizik od siromaštva
- Diskriminacija mladih
- Izloženost različitim oblicima nasilja
- Isključenost iz procesa donošenja odluka
- Nizak stepen društvenog aktivizma
- Rasprostranjenost netolerantnih stavova među mladima...

1. KAKO UKLJUČITI TEMU BEZBEDNOSTI U LOKALNI AKCIONI PLAN ZA MLADE?

Bezbednost mladih neodvojivo je povezana sa bezbednošću same lokalne zajednice jer u okviru lokalne zajednice mladi neposredno ostvaruju svoja prava da „u potpunosti razvijaju svoj potencijal i oprinose ličnom i društvenom razvoju i dobrobiti.”³ Nasuprot tradicionalnom shvatanju bezbednosti u kontekstu pojmova kakvi su bezbednost države i njen teritorijalni integritet i suverenitet, savremeno shvatanje bezbednosti ogleda se u konceptu **ljudske bezbednosti**. Ljudska bezbednost polazi od pojedinca i njegovih potreba, ali ne podrazumeva samo fizičku bezbednost, već i širok opseg ljudskih prava, kao i postojanje adekvatnih uslova za razvoj i ostvarenje potencijala pojedinca u svim sferama života. S obzirom da u fokus stavlja pojedinca i njegove potrebe, ljudska bezbednost podrazumeva i da svaka ranjiva grupa ima specifične bezbednosne probleme i potrebe, te da je u njihovom rešavanju neophodno istražiti ove razlike u stavovima i iskustvima.⁴ Prema poznatoj definiciji Programa UN za razvoj (UNDP) ljudska bezbednost obuhvata individualnu bezbednost i bezbednost zajednice, ekonomsku i političku bezbednost, bezbednost hrane i životne sredine, kao i zdravstvenu bezbednost.⁵ Ovaj koncept nam omogućava da, kao značajne odrednice bezbednosnog okruženja mladih, posmatramo i društvene pojave poput socijalne isključenosti, diskriminacije, visokog stepena nezaposlenosti mladih, siromaštva, nepostojanja odgovarajućih kulturnih i obrazovnih sadržaja za mlade i slično.

³ Nacionalna strategija za mlade 2015-2025, Službeni glasnik RS, br. 22/2015, str. 6.

⁴ Svetlana Đurđević Lukić, "Broadening Security Concept – from 'National' to 'Human Security'", in: Međunarodni problemi/International Problems, Vol. 61, No. 4, 2004, pp. 397-408.

⁵ Human Development Report 1994, UNDP, Oxford University Press, New York, 1994. pp. 24-25.

Za praćenje i unapređenje bezbednosti jedne lokalne zajednice, značajan je i koncept **policije u zajednici**. Ovaj koncept predstavlja strategiju i shvatanje policijskog rada koje se zasniva na principu da policajci/ke i građani/ke rade zajedno na rešenju različitih bezbednosnih problema u okvirima lokalne zajednice. To podrazumeva aktivno učešće građana i građanki u utvrđivanju lokalnih bezbednosnih prioriteta.⁶

Takođe, policija u zajednici prepoznaje potrebu prilagođavanja policijskog rada kontekstu zajednice i specifičnim potrebama različitih društvenih grupa, posebno onih ranjivih i ugroženih.

Lokalni akcioni plan za mlade (LAPM) je mehanizam koji lokalnim samoupravama omogućava da planski i dugoročno rade na rešavanju problema mladih u lokalnoj zajednici, uz kreiranje i sprovođenje mera i aktivnosti prilagođenih stvarnim potrebama mlade populacije.⁷ Važne odlike koje LAPM treba da ima su: demokratičnost, uključenost i otvorenost, zasnovanost na dogovoru svih relevantnih aktera, dugoročnost i nezavisnost od političkih promena i nestabilnosti.⁸ LAPM treba da bude u skladu sa ciljevima NSM 2015-2025 i Akcionog plana za njeno sprovođenje, ali mora biti i prilagođen lokalnom kontekstu konkretne zajednice. Bezbednost je važna tema za mlade žene i muškarce širom Srbije i treba da bude uvrštena u dokumenta lokalne omladinske politike i adekvatno obrađena.

⁶ Priručnik za delovanje saveta za bezbednost u gradovima i opštinama, MUP RS, SKGO, Beograd, 2015, str. 11.

⁷ Tatjana Borojević, Priručnik za izradu lokalnog akcionog plana (LAP) za mlade, Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije, Organizacija za tehničku saradnju SR Nemačke (GTZ), Beograd, 2009, str. 8.

⁸ Vodič: Na ti sa lokalnom kancelarijom za mlade, Grupa 'Hajde da...', Beograd, 2010. str. 68.

Polazeći od stava da lokalne zajednice imaju svoje specifičnosti, ali i zajedničke karakteristike, Smernice nude odgovore na sledeća pitanja:

- **Koji akteri** treba da budu uključeni u formulisanje i sprovođenje LAPM tako da on doprinese poboljšanju lokalne bezbednosti mladih?
- Na **kojim načelima i principima** treba da bude zasnovan proces izrade i sprovođenja kako bi se postiglo da LAPM doprinese unapređenju lokalne bezbednosti mladih?
- **Šta su bezbednosni prioriteti** mladih na lokalnom nivou i koje aktivnosti u tom smislu LAPM može sadržati?

2. KOJE AKTERE UKLJUČITI?

Lokalne samouprave imaju na raspolaganju značajne mehanizame za efikasno planiranje i sprovođenje omladinske politike, među kojima su **kancelarije za mlade (KZM) i saveti za mlade**. Ova tela su predviđena i Zakonom o mladima, mada ne postoji izričita obaveza njihovog osnivanja.⁹ Praksa je takođe da **resor omladine** bude zastupljen i u gradskim, odnosno opštinskim većima. S druge strane, **udruženja mladih i za mlade** izuzetno su aktivna širom Srbije i najvažniji su partner brojnim lokalnim samoupravama kada je omladinska politika u pitanju. Nacionalna strategija za mlade 2015-2025 prepoznaje **KZM** kao ključne za sprovođenje strategije i pratećeg akcionog plana na lokalnu. Međutim, funkcionisanje KZM u brojnim lokalnim zajednicama u Srbiji je otežano uz probleme poput: nedovoljnog finansiranja, neodgovarajućih i slabo razvijenih programa i aktivnosti za mlade, postavljanja koordinatora na osnovu pripadnosti političkoj partiji, čestih smena koordinatora usled promene lokalne vlasti i slično. Ministarstvo omladine i sporta uputilo je tokom 2015. godine preporuku lokalnim samoupravama da u svojim budžetima obezbede sredstva za rad KZM i planiranje i sprovođenje LAPM.

Kada je u pitanju bezbednost lokalne zajednice, ključni akter svakako je **policija** (policajska uprava ili stanica policije na teritoriji lokalne zajednice). Strategija policije u zajednici predviđa osnivanje posebnih tela lokalne samouprave – **lokalnih saveta za bezbednost**. Ključne uloge lokalnih saveta za bezbednost su prepoznavanje bezbednosnih problema u zajednici, razvijanje, sprovođenje i praćenje projekata i aktivnosti koji daju odgovor na ove probleme. Mogu izrađivati i strateške planove za unapređenje lokalne bezbednosti, odnosno strategije lokalne bezbednosti.¹⁰ Saveti predstavljaju forum za analiziranje i diskutovanje o lokalnoj bezbednosti, kao i za podsticanje međuresorne saradnje.

⁹ Zakon o mladima, članovi 17 i 18, Službeni glasnik RS, 50/2011.

¹⁰ Priručnik za delovanje saveta za bezbednost u gradovima i opštinama, op. cit., str. 9.

Poput KZM, ni ova tela nisu uspostavljena u svim lokalnim sredinama u Srbiji, često su nefunkcionalna i samo formalno postoje. Iako je MUP preporučio lokalnim samoupravama da formiraju savete za bezbednost, s obzirom na njihov značaj za efikasan rad policije u zajednici, od 190 lokalnih samouprava u Srbiji, saveti su formirani u 119, ali najveći deo nije funkcionalan. Tamo gde su formirana, ova tela uglavnom čine predstavnici lokalne samouprave, policije, pravosudnih organa, centara za socijalni rad, zdravstvenih i obrazovnih ustanova, ali i predstavnici udruženja i manjinskih zajednica. Međutim, sami mladi su retko zastupljeni u formiranim savetima.¹¹

Postojanje funkcionalnih i aktivnih KZM i saveta za bezbednost u lokalnoj zajednici predstavlja veliku prednost za uspostavljanje efikasne koordinacije izrade LAPM. Ipak, ukoliko to nije slučaj, planiranje i sprovođenje lokalne omladinske i bezbednosne politike i dalje može biti ostvareno kroz **sveobuhvatno partnerstvo i snažno umrežavanje lokalnih aktera**. Tim pre što je priroda bezbednosnih problema mladih takva da oni obuhvataju brojne oblasti i sektore – zdravlje, životnu sredinu, obrazovni sistem, sajber prostor. Zbog toga unapređenje bezbednosti mladih muškaraca i žena u lokalnoj zajednici zahteva **intersektorski i multidisciplinarni pristup**, odnosno angažovanje što više različitih relevantnih lokalnih aktera i sagledavanje lokalne bezbednosti iz različitih perspektiva.

U skladu sa tim, od velike je važnosti **postojanje razvijenih i funkcionalnih kanala komunikacije i razmene informacija** među lokalnim akterima. Zato je poželjno u svim slučajevima koji to zahtevaju sklopiti **protokole o saradnji** lokalnih institucija. Takođe, neophodno je obezbediti **održivost i trajnost formiranih kanala i mehanizama za komunikaciju i saradnju**, kako bi se obezbedio kontinuitet saradnje i izbeglo da se saradnja obustavi zbog kadrovskih ili drugih promena.

¹¹ Proces stvaranja ovih tela traje od 2002. godine i samog početka primene koncepta policije u zajednici u Srbiji. Javljuju se različiti modeli uspostavljanja ovih tela, različit sastav, kao i različiti nazivi - odbor za bezbednost, opštinski savet za bezbednost i slično. Ne treba ih mešati sa savetima za bezbednost saobraćaja koji su takođe česti na lokalnom nivou. Navedeni podaci o broju i sastavu formiranih saveta izneti su tokom Konferencije KOMS-a o bezbednosti mladih u Srbiji, održane u decembru 2017. godine u Beogradu.

Osim formalizovanih oblika saradnje, važno je i da postoji dobra volja za međuresornu saradnju i brzu razmenu informacija, posebno kada se radi o hitnim i složenim slučajevima (kakvi su, na primer, trgovina ljudima, nasilje u porodici i slično). Prilikom razvijanja LAPM i kasnije tokom sprovođenja njegovih aktivnosti, treba podsticati **saradnju državnog i nedržavnog, kao i privatnog sektora**. Akteri iz sva tri sektora mogu dati doprinos iz svojih domena i delokruga rada kako bi se kroz LAPM unapredila bezbednost mladih u zajednici.

Kada je u pitanju izrada i pisanje LAPM, preporučljivo je osnivanje radnih/tematskih grupa posvećenih zasebnim oblastima značajnim za položaj mladih. **Poželjno je da u ova radna tela bude uključen dovoljan broj mladih muškaraca i žena, kao i predstavnika/ca ranjivih i marginalizovanih grupa mladih.** Pri tome, potrebno je **obezbediti i učešće mladih koji nisu aktivisti/kinje i volonteri/ke, kako bi se uvažile i bezbednosne potrebe onih mladih koji nisu društveno aktivni na ovaj način,** a koji čine značajan procenat populacije mladih.

Da bi se obezbedio sveobuhvatan i koordinisan pristup u pripremi, izradi i u sprovođenju LAPM, poželjno je da u **radnu/tematsku grupu za bezbednost mladih** budu uključeni predstavnici/e sledećih aktera:

- Gradski/opštinski savet za mlade
- Članovi/ce gradskih/opštinskih veća zaduženi za pitanja u vezi sa mladima
- Kancelarija za mlade
- Domovi omladine, omladinski centri i klubovi
- Saveti mesnih zajednica
- OCD i udruženja građana/ki – prvenstveno one koje imaju razvijene programe posvećene mladima, bezbednosti, ranjivim grupama, ljudskim pravima itd.
- Lokalni savet za bezbednost
- Policija – prvenstveno oficiri za prevenciju i rad policije u zajednici
- Opštinski/gradski štabovi za vanredne situacije
- Centar za socijalni rad (CSR) – kao i ustanove socijalne zaštite i pružaoci usluga koji imaju razvijene programe za mlade u riziku i mlade sa problemima u ponašanju

- Zdravstvene ustanove (domovi zdravlja, zavodi za javno zdravlje)
- Savetovališta za mlade (podjednako ona koja su osnovana od strane zdravstvenih ustanova ili CSR, kao i ona koja osnivaju i vode OCD)
- Ustanove kulture
- Obrazovne ustanove (osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske) – prvenstveno školski pedagozi i psiholozi, kao i rukovodstva obrazovnih ustanova i predstavnici nastavnog osoblja
- Učenički i studentski parlamenti i njihove unije
- Školski odbori i saveti roditelja obrazovnih ustanova
- Saveti roditelja formirani na nivou mesnih zajednica – ukoliko postoje u lokalnoj zajednici
- Lokalni pravosudni organi
- Lokalni nezavisni organi (lokalni zaštitnik građana i slično) – ukoliko su osnovani u lokalnoj zajednici, odnosno lokalne kancelarije/službe nezavisnih državnih organa Zaštitnika građana i Poverenika za zaštitu ravnopravnosti ukoliko postoje na teritoriji lokalne samouprave
- Lokalni savet za bezbednost saobraćaja
- Lokalni savet za rodnu ravnopravnost
- Predstavnici/e lokalne akademske i stručne zajednice
- Predstavnici/e relevantnih lokalnih medija
- Predstavnici/e lokalnih sportskih klubova, organizacija i saveza itd.

Ova lista aktera svakako nije konačna, a u okviru svake zajednice treba prepoznati ključne institucije i organizacije koji se bave nekim aspektom bezbednosti mladih, u skladu sa lokalnim kontekstom i specifičnostima.

3. KOJE PRINCIPE I NAČELA POŠTOVATI?

Planiranje i sprovođenje aktivnosti LAPM usmerenih ka unapređenju bezbednosti mladih žena i muškaraca u lokalnoj zajednici treba da bude vođeno sledećim principima i načelima:¹²

- Uključivanje i učešće mladih;
- Ravnopravnost, nediskriminacija i solidarnost;
- Vidljivost bezbednosnih potreba mladih predstavnika ranjivih grupa;
- Saradnja i partnerstvo;
- Odgovornost i transparentnost;
- Preventivno delovanje i stalno praćenje lokalne bezbednosne situacije;
- Održivo korišćenje resursa lokalne zajednice;
- Obezbeđivanje kvaliteta, inovativnosti i kontinuiteta programa za unapređenje bezbednosti mladih.

¹² Slično ovome, principi i načela, na kojima je zasnovana NSM 2015-2025, obuhvataju podršku ličnom i društvenom osnaživanju mladih, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, ravnopravnost i zabranu diskriminacije, jednakost šansi, naglašavanje značaja uloge mladih u društvu, njihovo aktivno učešće i društvenu solidarnost i odgovornost.

UKLUČIVANJE I UČEŠĆE MLADIH

- Kako bi LAPM odgovorio na prave bezbednosne probleme mladih žena i muškaraca u konkretnoj lokalnoj sredini, mora se obezbediti **učešće ove društvene grupe u svim fazama** – od pripreme i pisanja LAPM, preko javne rasprave o nacrtu, do sprovođenja predviđenih aktivnosti i praćenja i ocenjivanja njihovih rezultata.¹³ Mladi predstavnici i predstavnice manjinskih i ranjivih grupa takođe moraju na ravnopravnoj osnovi biti uključeni u sve ove faze, s obzirom da mogu imati specifične bezbednosne potrebe koje se razlikuju od ostataka mlade populacije.
- Ukoliko se formira **tematska grupa za bezbednost mladih**, neophodno je da u nju bude uključeno što više predstavnika mlade populacije – preko KZM, Saveta za mlade, lokalnog omladinskog civilnog sektora itd.
- U pripremnoj fazi važno je izvršiti **kvantitativno i kvalitativno istraživanje bezbednosnih potreba i problema** mladih žena i muškaraca u lokalnoj zajednici. Uzorak za istraživanje treba da bude reprezentativan, da obuhvati sve starosne grupe u okviru društvene grupe mladih, podjednak broj mladih muškaraca i žena, kao i predstavnike/ce ranjivih grupa. Poželjno je da kvantitativni podaci, dobijeni anketiranjem, budu dopunjeni kvalitativnim dobijenim kroz organizovanje fokus grupa sa mladima. Na ovaj način stiže se dubinski uvid u stavove mladih o bezbednosti. Korisno je da mladi budu uključeni ne samo kao objekat istraživanja, već i u prikupljanje, obradu i analizu podataka o lokalnoj bezbednosti.

¹³ Korisni saveti za uspešno formulisanje LAP-a za mlade i vođenje lokalne omladinske politike u: T. Borojević, Priručnik za izradu lokalnog akcionog plana (LAP) za mlade, op. cit.; Vodič: Na ti sa lokalnom kancelarijom za mlade, op. cit.; Tatjana Borojević, Snežana Klašnja, Standardi rada kancelarija za mlade i kompetencije koordinatora - Smernice, Ministarstvo omladine i sporta i Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ), Beograd, 2012; Rečnik omladinske politike, NAPOR, Novi Sad, 2015.

- **Javna rasprava o nacrtu LAPM** treba da bude pravovremeno organizovana i dovoljno duga kako bi svi zainteresovani imali vremena da dostave komentare. Potrebno je predvideti organizaciju informativnih kampanja u saradnji sa školama i lokalnim OCD kako bi se mladi obavestili o ovom procesu i motivisali da uzmu učešće. Poželjno je da ove aktivnosti budu osmišljene tako da budu prilagođene mladima i efektne, kao i da podstiču aktivno učešće mladih i jasno ukazuju na značaj učešća mladih. Takođe, moguće je organizovati radionice za mlade koje bi im pružile da, u procesu vođenom od strane stručnog voditelja/ke radionice, daju svoje viđenje o aktivnostim predviđenim LAPM.

- **Javna rasprava o LAPM se može voditi i elektronskim putem**, a KOMS je za potrebe javnih rasprava i strukturiranog dijaloga sa mladima osmislio i pokrenuo internet stranicu www.dijalog.rs, na kojoj i lokalni akcioni planovi mogu biti komentarisani i unapređeni.

- Mladima moraju biti dostupne sve **relevantne informacije** o procesu izrade LAPM i njegovog dela koji se odnosi na bezbednost.¹⁴ Ključni kanal komunikacije predstavljaju KZM i omladinske OCD, a važno je i pravovremeno i objektivno izveštavanje o aktivnostima putem lokalnih medija i interneta.

- Mladi treba da dobiju priliku da učestvuju u **evaluaciji sprovođenja aktivnostima LAPM** koje se odnose na bezbednost, kao i mogućnost da o rezultatima aktivnosti diskutuju sa predstavnicima donosilaca odluka. To može biti postignuto kroz redovne diskusije u okviru KZM, lokalnog saveta za bezbednost, ali i kroz posebno organizovane panele i debate u okviru ili izvan škola.

¹⁴ Evropska povelja o informacijama za mlade, koju je usvojila Evropska agencija za omladinske informacije i savetovanje, naglašava pravo mladih da učestvuju u različitim fazama informisanja i na svim nivoima - lokalnom, regionalnom, nacionalnom, međunarodnom. Internet, <http://eryica.org/sites/default/files/European%20Youth%20Information%20Charter%20-%20Serbian%20Version.pdf>, 20.1.2018.

- Predstavnicima/e mladih treba da budu **uključeni u sastav lokalnih saveta za bezbednost**, ukoliko su takva tela osnovana u lokalnoj zajednici. Poželjno je da predstavnici/e KZM, Saveta za mlade i lokalnih omladinskih OCD budu stalni članovi ovog tela. Kada su na dnevnom redu saveta teme od posebnog značaja za bezbednost mladih, važno je da sednicama prisustvuju i predstavnici/e đачkih i studentskih parlamenata i njihovih unija, kao i drugih značajnih oblika okupljanja mladih u lokalnoj zajednici.
- Posvećen i iskren rad na uključivanju mladih u ovaj proces važan je i zbog **jačanja poverenja omladine u institucije** i smanjenja distance između institucija i ove društvene grupe. Organizovanje poseta mladih institucijama i dana „otvorenih vrata“ uvek je korisno, ali nije i dovoljno da bi mladi zaista osetili da se njihov glas čuje.

RAVNOPRAVNOST, NEDISKRIMINACIJA I SOLIDARNOST

- Aktivnosti za unapređenje bezbednosti mlade populacije moraju promovisati **načela ravnopravnosti, tolerancije i zabrane diskriminacije** po bilo kom osnovu, kao i **solidarnosti** sa najranjivijim predstavnicima i predstavnicama mlade populacije. Takođe, aktivnosti treba da podstiču međukulturni dijalog i razumevanje različitih društvenih grupa, posebno kada su u pitanju stranci, izbeglice i migranti.
- Važno je da LAPM obuhvati aktivnosti koje se odnose na **razvijanje i jačanje kapaciteta ustanova i/ili usluga namenjenih najranjivijim predstavnicima mladih** – svratišta, dnevnih boravaka, raznih vrsta savetovališta, sigurnih kuća, kuća na pola puta i slično.

- Posebnu pažnju u formulisanju LAPM treba posvetiti **mladima koji su u riziku**, odnosno mladim počiniocima/teljicama dela koja ugrožavaju bezbednost. Aktivnosti koje se odnose na ovaj deo mlade populacije moraju biti formulisane u najboljem interesu mladih i sa ciljem njihove reintegracije u društvo.
- Značajano je da aktivnosti za unapređenje bezbednosti mladih, koje se sprovode u okviru i u saradnji sa obrazovnim institucijama, budu prilagođene i za polaznike i polaznice **škola za obrazovanje učenika/ca sa smetnjama u razvoju** (takozvanih „specijalnih škola“), ukoliko takve obrazovne ustanove postoje u zajednici. Ova grupa mladih suočava se sa posebno izraženom diskriminacijom, neretko trpe vršnjačko nasilje i isključeni su sa tržišta rada, stoga je neophodno posebnu pažnju posvetiti njihovoj bezbednosti.

VIDLJIVOST BEZBEDNOSNIH POTREBA MLADIH PREDSTAVNIKA RANJIVIH GRUPA

- Neophodno je da se kroz formulisane aktivnosti LAPM prepoznaju i uvažavaju **različite specifične bezbednosne potrebe mladih predstavnika/ca različitih ranjivih, marginalizovanih i manjinskih grupa**¹⁵ :
 - mladih iz nacionalnih i etničkih manjina¹⁶ i verskih grupa,
 - mladih pripadnika/ca LGBTIQ populacije¹⁷,
 - mladih osoba sa invaliditetom,
 - mladih koji imaju HIV infekciju, AIDS ili druge polno prenosive bolesti i infekcije, mladih obolelih od retkih, teških i infektivnih bolesti,
 - mladih osoba koje koriste psihoaktivne supstance,
 - mladih koji žive u ruralnim oblastima,
 - izbeglih i interno raseljenih mladih, kao i mladih povratnika i povratnica po sporazumu o readmisiji,
 - mladih u sukobu sa zakonom,
 - mladih u sistemu socijalne zaštite,
 - mladih iz disfunkcionalnih porodica,
 - siromašnih mladih,
 - mladih sa niskim stepenom obrazovanja itd.¹⁸

¹⁵ Korisne informacije o radu sa mladim pripadnicima i pripadnicama ranjivih grupa u: Tanja Azanjac Janjatović (ur.) Vodič za rad sa osetljivim grupama mladih, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2014.

¹⁶ O tome kako jedna od najugroženijih grupa u Srbiji – romska populacija, vidi svoju bezbednost i odnos sa institucijama sektora bezbednosti u: Jelena Radoman, Marina Tadić, Romkinje i Romi i reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, 2014.

¹⁷ Više o bezbednosnim izazovima sa kojima se susreću predstavnici/e LGBTIQ populacije u: Aleksandar Prica, Bezbednosna kultura za LGBT mlade, Misija OEBS-a u Srbiji i Asocijacija DUGA, Beograd, 2017.

¹⁸ Ova lista posebno ranjivih grupa mladih predložena je tokom KOMS Konferencije o bezbednosti mladih u Srbiji koja je održana 21. decembra 2017. godine.

- Prilikom formulisanja mera i aktivnosti LAPM treba posebno uvažiti **rodne razlike i posebne bezbednosne potrebe žena, devojaka i devojčica**.¹⁹ Poželjno je da LAPM obuhvati aktivnosti koje se odnose na prevenciju **rodno zasnovanog nasilja i nasilja u partnerskim odnosima i porodici**, kao i na podizanje svesti samih mladih o ovim značajnim društvenim problemima.
- Kako bi se obezbedilo adekvatno prepoznavanje specifičnih bezbednosnih potreba, mladi predstavnici i predstavnice manjinskih i ranjivih grupa moraju biti na ravnopravnoj osnovi **uključeni u sve faze pripreme i sprovođenja LAPM**, kao i da imaju svoje predstavnike/ce u tematskoj grupi za bezbednost i drugim telima koja se formiraju u okviru ovog procesa. Takođe, potrebno je razviti pristupačne mehanizme za uključivanje mladih predstavnika/ca ranjivih grupa (posebno mladih osoba sa invaliditetom) u javnu raspravu i konsultativne procese u sklopu praćenja i evaluacije rezultata LAPM.

¹⁹ Više o razlikama između bezbednosnih potreba žena i muškaraca i formulisanju lokalnih politika u tom smislu u: Gorana Odanović, Maja Bjeloš, Bezbednost i rodna ravnopravnost na lokalnom nivou, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012; Gorana Radovanović, Aurelija Đan, (Ne)bezbedne u javnom prostoru, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2015; Aurelija Đan, Isidora Stakić, Priručnik za istraživanje bezbednosti mladih žena i muškaraca u javnom prostoru, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2016.

SARADNJA I PARTNERSTVO

- LAP-ovi za mlade treba da budu plod zajedničkog rada svih relevantnih aktera u lokalnoj zajednici, uz **stalnu saradnju i komunikaciju sa mladom populacijom**. Za potrebe efikasne komunikacije sa mladima moguće je koristiti resurse KZM ili organizovati ad hoc sastanke i diskusije lokalnog saveta za bezbednost koji bi uključivali veći broj mladih. U ovom domenu poželjnaje i upotreba novih **tehnologija, interneta i društvenih mreža**. Moguće je, na primer, razvijati aplikacije koje bi mladima omogućile da u realnom vremenu ukažu donosiocima odluka na bezbednosne probleme u svojoj sredini.
- **Jačanje međuinstitucionalne komunikacije** važno je i kako bi se izbegli česti nesporazumi u vezi sa nadležnošću i delokrugom rada različitih aktera, ali i neosnovana očekivanja od institucija. S druge strane, mladima treba približiti delatnost institucija i uputiti ih u prava koja im stoje na raspolaganju, ali i obaveze koje imaju kao građani i građanke.
- Posebno je važno da se ostvari partnerstvo policije, kao ključnog aktera lokalne bezbednosti, sa ostalim akterima i mladima, što je i u skladu sa **pristupom policije u zajednici**.²⁰
- Neophodno je uspostaviti **saradnju i partnerstvo državnog i civilnog sektora** u svim fazama izrade LAPM, kao i prilikom sprovođenja aktivnosti i ocene njihovih rezultata. Specifičan doprinos civilno društvo može dati nezavisnim praćenjem sprovođenja LAPM i izveštavanjem javnosti u slučaju propusta. Takođe, treba razviti mogućnosti za **uključivanje privatnog sektora**, posebno u podršku sprovođenju aktivnosti LAPM, ali i u drugim fazama ukoliko postoji potreba i interesovanje.

²⁰ Strategija policije u zajednici, Službeni glasnik RS, br. 43/2013, str. 5.

- Neophodno je uspostaviti saradnju i partnerstvo državnog i civilnog sektora u svim fazama izrade LAPM, kao i prilikom sprovođenja aktivnosti i ocene njihovih rezultata.²¹ Specifičan doprinos civilno društvo može dati nezavisnim praćenjem sprovođenja LAPM i izveštavanjem javnosti u slučaju propusta. Privatni sektor takođe treba da bude uključen posebno u fazi sprovođenja aktivnosti, ali i u drugim fazama ukoliko postoji potreba i interesovanje.
- Saradnja sa drugim lokalnim zajednicama i razmena iskustava može doprineti boljoj pripremi LAPM, kao i planiranju zajedničkih aktivnosti.

²¹ Prema Smernicama za uključivanje organizacija civilnog društva u proces donošenja odluka, koje je usvojila Vlada RS, uključivanje civilnog društva u proces pripreme, donošenja i praćenja primene propisa zasniva se na principima aktivnog učešća OCD u svim fazama procesa donošenja propisa, uzajamnom poverenju, otvorenosti i odgovornosti, delotvornosti, efikasnosti i ekonomičnosti, principu blagovremenog informisanja o planu donošenja propisa, kao i omogućavanju uključivanja osoba sa invaliditetom. Smernice za uključivanje organizacija civilnog društva u proces donošenja odluka, Vlada Republike Srbije Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom, Beograd, septembar 2014; Branka Pavlović, Milena Banović, Tijana Rolović, Priručnik za primenu Smernica za uključivanje organizacija civilnog društva u proces donošenja odluka, Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije, Beograd, 2015.

ODGOVORNOST I TRANSPARENTNOST

- **Sprovođenje aktivnosti za unapređenje bezbednosti mladih mora biti stalno praćeno**, kako bi se obezbedilo da one budu pravovremeno i adekvatno urađene, ali i da bi se po potrebi mogle prilagoditi novonastalim okolnostima. Mlade treba podstaći da uzmu učešće u ovom procesu, pre svega preko svojih udruženja i ueničkih ili studentskih unija. Lokalna samouprava, savet za bezbednost i ostali akteri treba da budu otvoreni i spremni da prihvate komentare mladih, s obzirom da su primarno njima i odgovorni. Poželjno je organizovanje periodičnih sastanaka lokalnih aktera i mladih na kojima bi se diskutovalo sprovođenje LAPM.
 - U **praćenju sprovođenja LAPM (monitoringu)**, kao i vrednovanju LAPM, izuzetno značajnu ulogu igra lokalni civilni sektor, koji najbolje može ukazati na propuste, ali i dobre strane LAPM. Zbog toga je potrebno da postoji stalna komunikacija i saradnja institucija i lokalnih OCD. Kako bi se i šira javnost uključila u praćenje sprovođenja LAPM, može se uvesti praksa polugodišnjeg izveštavanja o rezultatima. Ovakvi izveštaji treba da budu javno dostupni na sajtu gradske/opštinske uprave i/ili KZM.
 - Ukoliko je situacija u lokalnoj zajednici bitno izmenjena, kao i u slučaju da praćenje sprovođenja pokaže potrebu za značajnim izmenama u aktivnostima, neophodno je sprovesti **proces revizije tekućeg LAPM**. Svakako, proces revizije mora ispoštovati principe obaveznog uključivanja mladih i mladih iz ranjivih grupa.
- Vrednovanje (evaluacija)** sprovedenih aktivnosti i postignutih efekata ne može biti potpuno bez mišljenja mladih. Njihovo mišljenje mora biti uzeto u obzir prilikom formulisanja zaključaka o sprovođenju LAPM i treba da posluži kao osnova za formulisanje novog LAPM, odnosno reviziju aktuelnog.

- Izveštaji o vrednovanju sprovođenja LAPM i njegovih rezultata u unapređenju bezbednosti mladih treba da budu **objektivni, sveobuhvatni i javno dostupni** na sajtu gradske/opštinske uprave i/ili KZM.

PREVENTIVNO DELOVANJE I STALNO PRAĆENJE LOKALNE BEZBEDNOSNE SITUACIJE

- Efikasno i efektivno rešenje problema lokalne bezbednosti mladih moguće je samo uz **preventivno delovanje**, kako policije, tako i lokalne samouprave i drugih aktera.²² Zbog toga aktivnosti prvenstveno treba da budu usmerene na same uzroke pojava koje ugrožavaju bezbednost mladih.
- Najdelotvorniji vid prevencije je **obrazovanje**. LAPM zato treba da obuhvati raznovrsne aktivnosti koje se odnose na **unapređenje bezbednosne kulture mladih** kroz obrazovanje. Od najveće je važnosti da u sprovođenju ovog tipa aktivnosti učestvuje što širi kruga aktera - obrazovne i zdravstvene ustanove, civilno društvo, policija i pravosuđe itd.
- Unapređenje bezbednosti mlade populacije u lokalnoj zajednici treba da bude jedna od stalnih tema na agendi lokalnog saveta za bezbednost. Jedan model može biti formiranje **posebne radne grupe za bezbednost mladih u okviru lokalnog saveta za bezbednost** koja bi se aktivno bavila ovom temom i izveštavala o situaciji ostale članove saveta i druge aktere.²³ Poželjno je da se radna grupa sastaje najmanje jednom mesečno, u slučaju potrebe i češće, kao i da obavezno uključi lokalne aktere koji najviše i najdirektnije rade sa omladinom.

²² Prema Strategiji policije u zajednici, prevencija je jedan od četiri vodeća elementa razvoja policijske službe, uz rad policije usmeren na zajednicu, problemski orijentisan rad i bezbednosno partnerstvo.

²³ Osnivanje međuresornih radnih grupa u okviru saveta, čiji su članovi stručnjaci za pojedine oblasti, preporučuje i Priručnik za delovanje saveta za bezbednost u gradovima i opštinama (str. 25).

ODRŽIVO KORIŠĆENJE RESURSA LOKALNE ZAJEDNICE

- U situaciji vrlo ograničenih budžeta, sredstva za sprovođenje LAPM moraju se **održivo planirati**. Kako bi se smanjili zahtevi za angažovanjem dodatnih resursa, treba u što većoj meri iskoristiti postojeće kapacitete i mogućnosti. Zbog toga je pre svega neophodno najpre uraditi **analizu postojećih resursa** (ljudskih, organizacionih, programskih) i u skladu sa bezbednosnim prioritetima zajednice, definisati šta može biti upotrebljeno kao doprinos sprovođenju LAPM. Nakon ove analize, LAPM treba formulirati tako da se obezbedi maksimum rezultata u postojećim uslovima, a da se izbegne brisanje aktivnosti usled nedostatka sredstava. Analiziranjem postojećih resursa takođe se izbegava dupliranje programa/aktivnosti i rasipanje sredstava.
- **Civilno društvo** predstavlja značajan izvor ljudskih resursa i nezavisne stručnosti za različite oblasti, posebno kada su mladi i njihov položaj u pitanju. Brojne OCD širom Srbije već sprovode uspešne višegodišnje programe i projekte koji se bave problemima u vezi sa bezbednošću mladih (prevencijom bolesti zavisnosti, promocijom tolerancije i zaštite ljudskih prava, pružanjem usluga socijalne zaštite ranjivim i marginalizovanim grupama, promovisanjem bezbednog ponašanja u saobraćaju i slično). Ovome posebno treba posvetiti pažnju prilikom planiranja aktivnosti.
- Volonteri i volonterke su veliki resurs svake zajednice, a kroz volontiranje mlade žene i muškarci pripremaju se za aktivno učešće u društvenom životu. Aktivnosti LAPM zato treba da promovišu **volontiranje** i uključe volonterske akcije. Međutim, mora se izbeći raširena praksa iskorišćavanja mlade radne snage kroz volonterski rad. Volontiranje treba da bude prepoznato kao mehanizam jačanja mladih i unapređenja kohezije lokalne zajednice, a ne kao način obezbeđivanja besplatne radne snage.

- Polazna osnova planiranja LAPM treba da bude potreba za postizanjem **održivog razvoja lokalne zajednice**. Osim održivog planiranja i korišćenja finansijskih i ljudskih resursa, neophodno je na isti način pristupiti i korišćenju prirodnih resursa i očuvanju životne sredine.
- Obezbeđivanje finansijskih sredstava najveći je problem za većinu lokalnih zajednica u Srbiji, a posebno kada su u pitanju potrebe mlade populacije. Neophodno je da svaka lokalna zajednica razvije **mehanizme finansiranja koji će istovremeno obezbediti sprovođenje LAPM i biti održivi i realni**. Preduslov ovoga svakako je postojanje odgovarajuće političke volje na lokalnom nivou. Mogući mehanizmi mogu biti raspisivanje posebnih poziva za podršku projekatima OCD iz budžeta lokalne samouprave, koji su u skladu sa LAPM, odnose se na njegove aktivnosti i direktno doprinose njegovom sprovođenju.
- U nekim lokalnim zajednicama postoje mehanizmi koji omogućavaju, na primer, **preusmeravanje sredstava** prikupljenih kroz naplatu novčanih kazni za saobraćajne presteupe na sprovođenje lokalnih aktivnosti za podizanje bezbednosti u saobraćaju. Potrebno je razmotriti mogućnosti za ovakav transfer lokalnih sredstava na podršku aktivnostima LAPM.

OBEZBEDIVANJE KVALITETA, INOVATIVNOSTI I KONTINUITETA PROGRAMA ZA UNAPREĐENJE BEZBEDNOSTI MLADIH

- Za postizanje odgovarajućih rezultata najvažnije je da aktivnosti LAPM budu osmišljene tako da zainteresuju mlade i da ih motivišu da se aktivno uključe. Potrebno je da **predviđene aktivnosti prate životne stilove i navike mladih u 21. veku**, što podrazumeva i aktivno korišćenje mogućnosti koje nude internet i društvene mreže.
- Kada se radi o aktivnostima LAPM za čije sprovođenje su zadužene lokalne institucije i koje podrazumevaju rad sa mladima, važno je osigurati da su **mladi direktno uključeni u stvaranje sadržaja** – na primer, da daju doprinos osmišljavanju lokalnih kampanja i/ili informativnih i promotivnih materijala za podizanje bezbednosne kulture. Takođe, pre neposredne organizacije određene aktivnosti, poželjno je da se institucije konsultuju sa mladima kako bi se proverila svrsishodnost planova i osiguralo interesovanje mladih za učešće.
- S obzirom na značaj i prirodu teme bezbednosti mladih u lokalnim zajednicama, izuzetno je značajno da programi sadržani u LAPM budu **održivi i kontinuirani**, kao i da se obezbedi podrška lokalne zajednice za njihovo stalno održavanje koje nije isključivo uslovljeno dinamikom i planiranjem LAPM. Treba sprečiti situacije u kojima dolazi do zastoja u sprovođenju LAPM zbog personalnih i/ili političkih promena u lokalnoj vlasti i institucijama.
- Praćenjem sprovođenja LAPM obezbeđuje se stalni uvid u postignute rezultate. U tom smislu, poželjno je da se obezbedi i **kontrola kvaliteta** programa koje predviđa LAPM, a koji su namenjeni za unapređenje bezbednosti mladih.

4. ŠTA SU BEZBEDNOSNI PRIORITETI MLADIH?

U određivanju prioriteta tema kada je bezbednost mladih žena i muškaraca u pitanju, važno je poći od dve pretpostavke. Prva je da svaka **lokalna zajednica predstavlja posebnu celinu koja ima i poseban bezbednosni kontekst**. Druga pretpostavka uzima u obzir da **bezbednosni problemi imaju različit uticaj na različite društvene, uzrasne i druge grupe** i da se njihove bezbednosne potrebe razlikuju. Analizom ovih različitih potreba, i uzimajući u obzir lokalni kontekst, dolazi se do liste oblasti najznačajnijih za bezbednost mladih.

Aktivnosti ili mere za poboljšanje bezbednosti mladih u lokalnoj zajednici treba da budu **jasne i što konkretnije** formulisane, ali takođe i **realno postavljene**. Previše uopšteno formulisanje aktivnosti može ukazati na to da priprema LAPM (posebno neophodna prethodeća istraživanja) nije adekvatno i temeljno sprovedena. Dodatno, LAPM treba da uključi prevashodno aktivnosti **preventivnog, informativnog i edukativnog karaktera**.

NSM 2015-2025 kao ključne probleme u domenu bezbednosti izdvaja sveprisutnost različitih vrsta nasilja među mladima (vršnjačkog, u partnerskim odnosima, navijačkog, prema predstavnicima ranjivih grupa i strancima), veliku zastupljenost mladih među počiniocima krivičnih dela i prekršaja, ali i izostanak kontinuiranosti, sveobuhvatnosti i specifičnog pristupa postojećih programa i projekata koji se odnose na bezbednost omladine. NSM 2015-2025 prepoznaje i vezu između jačanja tolerancije među mladima i unapređenju njihove bezbednosti, i potrebu za unapređenjem sistema reintegracije mladih počinilaca krivičnih dela.²⁴

²⁴ Nacionalna strategija za mlade, Službeni glasnik RS, br. 22/2015, str. 32-38.

Koristeći široku perspektivu koju nudi pristup ljudske bezbednosti, Smernice utvrđuju listu bezbednosnih prioriteta mladih na lokalnom nivou. U okviru ovog drugog izdanja Smernica, lista prioriteta je dopunjena onima koje su kao posebno važne prepoznali učesnici KOMS Konferencije o bezbednosti mladih u Srbiji. **Ova lista treba da služi kao putokaz lokalnim akterima u razmatranju bezbednosti mladih, ali je neophodno da bude prilagođena potrebama konkretne zajednice, kao i raspoloživim resursima.** Uz svaki od utvrđenih prioriteta dato je nekoliko predloga aktivnosti koje mogu biti uvrštene u LAP-ove za mlade, kao i akteri ključni za njihovo adekvatno sprovođenje.²⁵

Kao oblasti od najvećeg bezbednosnog značaja prepoznate su:

- Zdravlje
- Ekološka bezbednost
- Bezbednost na internetu
- Različiti oblici nasilja
- Ekstremizam i radikalizacija
- Bezbednost u saobraćaju
- Vanredne situacije.

²⁵ Neke od predloženih aktivnosti mogu biti sprovedene i nezavisno od LAP-a za mlade i podržane kroz neki drugi vid kreiranja lokalne omladinske i bezbednosne politike (na primer kroz strategije i akcione planove za lokalnu bezbednost, strategije i akcione planove lokalnog održivog razvoja i slično).

ZDRAVLJE

- Zdravlje predstavlja temelj opšteg blagostanja društvene grupe mladih. Međutim, upravo je zdravlje mladih žena i muškaraca u Srbiji višestruko ugroženo usled nezdravih stilova života, raširene upotrebe alkohola i droga, zagađene životne sredine, ali i nedovoljne svesti o značaju prevencije kada je u pitanju i fizičko i mentalno zdravlje. Značajan činilac predstavlja opšte loše stanje u kome se nalazi zdravstveni sistem u Srbiji, što dovodi i do zatvaranja i slabog funkcionisanja savetovališta za mlade pri zdravstvenim ustanovama.²⁶
- Prema rezultatima skorašnjih istraživanja, cigarete koristi blizu 60% stanovništva starosti između 18 i 34 godine, odnosno 13% najmlađih građana i građanki starosti od 13 do 15 godina. Više od 80% pušača iz ove najmlađe grupe izjavljuje da nije bilo sprečeno da kupi cigarete zbog svojih godina, što svedoči i o potrebi za snažnijom kontrolom prodaje cigareta maloletnim osobama.²⁷ Oko 80% predstavnika i predstavnica mladih između 18 i 34 godine navodi da je konzumiralo alkohol tokom prethodne godine, a oko 4% koristi veće količine alkohola bar jednom nedeljno. Ilegalne droge je konzumiralo 3,5% mladog stanovništva Srbije, a razne vrste lekova (sedative, hipnotike, opijate) blizu 11%.

²⁶ Prema podacima iz 2015. godine, Srbija izdvaja 9,8% bruto domaćeg proizvoda za zdravstvenu zaštitu, što je malo ispod evropskog proseka. Međutim, u poređenju sa velikim brojem evropskih zemalja, Srbija izdvaja u apsolutnom iznosu mala sredstva zbog relativno niskog bruto domaćeg proizvoda. Republika Srbija: Odabrani zdravstveni pokazatelji za 2015 godinu, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2016, str. 23-24.

²⁷ Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014. godine - korišćenje psihoaktivnih supstanci i igre na sreću, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2014; Globalno istraživanje upotrebe duvana kod mladih 13-15 godina u Srbiji 2013, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Internet, <http://www.batut.org.rs/index.php?content=1148>, 16.1.2018; Rezultati istraživanja o efektima i stavovima u vezi sa Zakonom o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2016.

Oko 4% stanovništva Srbije nalazi se u riziku od razvijanja zavisnosti od neke vrste kockanja, dok je kod mladih posebno zastupljeno sportsko klađenje.²⁸ Ovim podacima o nezdravim stilovima života komplementarni su i oni koji ukazuju da više od polovine populacije u Srbiji nikada ne vežba.²⁹

- Rano stupanje u seksualne odnose, rizično seksualno ponašanje, nedovoljno poznavanje i korišćenja sredstava za kontracepciju, kao i namerni prekidi trudnoće, zastupljeni su među mladom populacijom, posebno među mladima iz ranjivih grupa.³⁰ HIV i ostale polno prenosive infekcije svakako predstavljaju značajan rizik po zdravstvenu bezbednost mladih. Iako zvanični podaci sugerišu da se beleži blag trend smanjivanja broja obolelih i umrlih od AIDS-a³¹, postoje i negativni pokazatelji kada je u pitanju društvena grupa mladih. Više od 80% novoregistrovanih HIV pozitivnih osoba pripada starosnoj grupi od 20 do 50 godina.³² Osobe koje imaju HIV infekciju ili AIDS suočavaju se sa diskriminacijom u svim aspektima života i nemogućnošću da ostvare svoja prava i dobiju adekvatan tretman u okviru institucija. Sličan je slučaj i kada se radi o mladima koji boluju od drugih teških bolesti i mladim osobama sa fizičkim ili psihičkim invaliditetom. Njima je potrebna dodatna podrška, ali i mogućnost da u potpunosti ostvaruju svoje pravo na normalan život.

²⁸ Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014. godine - korišćenje psihoaktivnih supstanci i igre na sreću, op. cit; Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021 takođe prepoznaje mlade kao posebno važnu društvenu grupu u oblasti prevencije zloupotrebe droga.

²⁹ Nacionalna strategija za mlade, Službeni glasnik RS, br. 22/2015, str. 27.

³⁰ Jedna četvrtina mladih Romkinja od 15 do 19 godina već je rodilo barem jedno dete. Istraživanje višestrukih pokazatelja – Srbija 2014, UNICEF, Republički zavod za statistiku, Internet, https://www.unicef.org/serbia/Srbija_2014_MICS_Rezime.pdf, 18.1.2018.

³¹ Republika Srbija: Odabrani zdravstveni pokazatelji za 2015 godinu, op. cit., str. 57.

³² Epidemiološka situacija HIV-a u Srbiji i svetu u 2014, Omladina JAZAS-a, Internet, <http://www.jazas.rs/news-img.php?id=2467>, 16.1.2018.

- Mentalno zdravlje mladih izrazito je zanemarena oblast, a posebno kada govorimo o mentalnom zdravlju mladih predstavnika/ca marginalizovanih društvenih grupa. Gotovo petina dece i adolescenata u svetu pati od poremećaja u vezi sa mentalnim zdravljem, a polovina mentalnih bolesti se razvija u ranom dobu – pre 14 godine.³³ Značajan uticaj na psihološku stabilnost i zdravlje mladih imaju novi rizici koji su u vezi sa aktivnim korišćenjem društvenih mreža. Vrlo je očigledan pritisak u obrazovanju, profesionalnom napredovanju, pa i ličnim odnosima, sa kojima se mladi suočavaju u savremenom dobu.³⁴ Međutim, ova tema u Srbiji i dalje predstavlja jedan od većih društvenih tabua, a podaci o mentalnom stanju i problemima mlade populacije nisu dovoljno dostupni javnosti. U vremenu ekonomske i opštedruštvene krize, psihološka podrška najznačajniji je vid zdravstvene podrške koju lokalna zajednica treba da obezbedi svojoj mladoj populaciji.
- Od najveće je važnosti da aktivnosti kojima se promoviše briga o fizičkom i mentalnom zdravlju započnu u što ranijem dobu i da budu primerene mlađim uzrastima, ali i da se kasnije kontinuirano održavaju kroz školovanje i odrastanje. Potrebno je smanjiti jaz između mladih i zdravstvenih ustanova i razviti nove modele za podizanje svesti mladih o zdravstvenoj bezbednosti, s obzirom da uobičajena povremena predavanja u školama nisu dovoljna.

³³ Gorjana Stojković, „Teška borba za mentalno zdravlje mladih“, RTV, 6.3.2016, Internet, http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/teska-borba-za-mentalno-zdravlje-mladih_696117.html, 16.1.2018.

³⁴ Thomas Curran, Andrew Hill, "Perfectionism has become a hidden epidemic among young people", World Economic Forum, 5.1.2018, Internet, <https://www.weforum.org/agenda/2018/01/perfectionism-has-become-a-hidden-epidemic-among-young-people/>, 27.1.2018.

AKTIVNOSTI:

- Kampanje i druge aktivnosti koje promovišu zdrave stilove života u školama i u okviru zajednice – kampanje protiv zloupotrebe cigareta, alkohola i droga, rizičnog seksualnog ponašanja, odnosno kampanje promocije sportske aktivnosti, boravka u prirodi, zdrave ishrane itd;
- Periodično organizovanje besplatnog testiranja na HIV i ostale polno prenosive infekcije i bolesti u zdravstvenim ustanovama, i uz saradnju sa obrazovnim ustanovama i KZM;
- Periodično organizovanje besplatnih ginekoloških pregleda za devojke, uz poseban rad na uključivanju mladih Romkinja u ove aktivnosti;
- Postavljanje kondomata na mestima okupljanja omladine;
- Razvijanje inovativnih mehanizama za pružanje informacija, psihosocijalnih usluga i zaštitu ljudskih prava za osobe koje imaju HIV infekciju ili AIDS i druge polne prenosive bolesti – na primer imenovanje lokalnih koordinatora/ki u zdravstvenim ustanovama ili OCD koji bi predstavljali kanal informacija i sponu između donosilaca odluka i osoba koje imaju HIV infekciju ili AIDS i druge polno prenosive bolesti i inicirali i usmeravali zajedničke napore lokalnih aktera u cilju zaštite ljudskih prava i pružanja adekvatne podrške ovim osobama;
- Stalna podrška kampanjama i drugim aktivnostima (radionice, paneli, seminari) podizanja svesti mladih o značaju mentalnog zdravlja, psihološke podrške i zaštite;
- Stalna podrška kampanjama i drugim aktivnostima koje se bave mentalnim zdravljem mladih pripadnika/ca marginalizovanih grupa;
- Jačanje kapaciteta i obezbeđivanje resursa za kontinuiran rad različitih savetovališta koja se bave zdravljem mladih, prevencijom bolesti zavisnosti i psihološkom podrškom, podjednako onih u okviru zdravstvenih ustanova i onih koja vode OCD i udruženja;
- Kampanje podizanja svesti mladih svih uzrasta o potrebi redovnih zdravstvenih pregleda i redovnog odlaska kod lekara, zubara, ginekologa, urologa, psihologa, itd;

- Podrška kontinuiranim programima obuke vršnjačkih edukatora za oblasti prevencije bolesti zavisnosti, nezdravih stilova života i rizičnog seksualnog ponašanja, kao i promocije redovne zdravstvene zaštite, zaštite reproduktivnog i očuvanja mentalnog zdravlja;
- Podrška programima podizanja svesti roditelja o zdravstvenim rizicima sa kojima se mladi sreću;
- Stalno jačanje kapaciteta i obezbeđivanje kontinuiranog rada ustanova, programa i projekata (podjednako državnog i civilnog sektora) koji se bave zdravljem mladih predstavnika i predstavnica ranjivih grupa, kao i mladih osoba sa invaliditetom, mladih osoba koje imaju HIV infekciju ili AIDS i mladih osoba koje boluju od teških bolesti;
- Formiranje „mobilnih timova“ sastavljenih od predstavnika/ca savetovališta za mlade, zdravstvenih ustanova i OCD koji bi periodično posećivali škole i održavali grupne i individualne sastanke sa mladima na teme u vezi sa zdravljem;
- Pojačane aktivnosti svih relevantnih aktera kada je u pitanju kontrola i sprečavanje prodaje i služenja alkohola maloletnim licima u ugostiteljskim objektima, kao i prodaje cigareta.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, KZM, omladinski centri i klubovi, lokalni savet za bezbednost, zdravstvene ustanove, OCD, CSR, savetovališta za mlade, mediji, škole i druge obrazovne institucije, školski odbori i saveti roditelja, domovi kulture, zdravstveni medijatori/ke i drugi lokalni mehanizmi za uključivanje romske populacije i drugih ranjivih grupa, policija, tržišna i sanitarna inspekcija, sportski klubovi, organizacije i savezi, javna komunalna preduzeća i javna preduzeća.

EKOLOŠKA BEZBEDNOST

- Sa zdravstvenom dimenzijom bezbednosti neraskidivo je povezana i ekološka dimenzija, a zdrava i bezbedna životna sredina preduslov je održivog razvoja svake lokalne zajednice. NSM 2015-2025 u ovoj oblasti posebno ističe dostupnost informacija mladima o stanju životne sredine, kao i podsticanje njihovog učešća u procesu donošenja odluka u ovoj oblasti.³⁵ Međutim, o životnoj sredini u Srbiji se retko govori iz perspektive bezbednosti (posebno bezbednosti pojedinih ranjivih grupa), a informacije i podaci o stanju životne sredine nisu dovoljno dostupni javnosti. U sklopu procesa pregovora o pristupanju EU, Srbija se sa posebno obimnim zahtevima suočava u Poglavlju 27 koje se odnosi na životnu sredinu, a tokom 2017. godine je formirano i posebno Ministarstvo zaštite životne sredine. Postavlja se pitanje da li će ekološka bezbednost građana i građanki postati značajna tema u javnom mnjenju ili će ostati na nivou političkog pitanja.³⁶ Koalicija 27, koja okuplja OCD koje se bave zaštitom životne sredine, upozorava da se u ovoj oblasti propisi i dalje ne usvajaju u predviđenim rokovima, da proces usvajanja propisa ne uključuje dovoljno javnost, da se regulativa ne sprovodi na pravi način, kao i da se ne izdvaja dovoljno sredstava za zaštitu životne sredine, odnosno da se izdvojena sredstva često nenamenski troše.³⁷

³⁵ Nacionalna strategija za mlade, Službeni glasnik RS, br. 22/2015, str. 26.

³⁶ Drugačiji pogled na različita pitanja u vezi sa zaštitom životne sredine nude analize organizacija civilnog društva dostupne na: Internet, <https://transformator.bos.rs/>, 10.1.2018.

³⁷ Poglavlje 27 u Srbiji: Još uvek u pripremi, godinu dana kasnije, Izveštaj iz senke za Poglavlje 27: životna sredina i klimatske promene, novembar 2016 – septembar 27, Koalicija 27, Fondacija Hajnrih Bel, Beograd, 2017, str. 8

- Mnogi pokazatelji ukazuju na jako loše stanje životne sredine u Srbiji. U 2016. godini Republika Srbija izdvojila je manje od 0,5% BDP-a za zaštitu životne sredine, dok zemlje EU u proseku izdvajaju 2% BDP-a. Takođe, istraživanja pokazuju da se u brojnim jedinicama lokalne samouprave, uprkos čestim problemima sa vodosnadbavanjem, kvalitetom vazduha i odlaganjem otpada, sredstva namenjena za zaštitu životne sredine koriste za finansiranje aktivnosti poput uređenja puteva i kanala, izgradnje sportskih objekata, asfaltiranja puteva, deratizacije i slično.³⁸ Od ukupnih komunalnih voda, prečišćava se oko 13%³⁹, a reciklira se 14% otpada.⁴⁰ Prema podacima iznetim na KOMS Konferenciji o bezbednosti mladih u Srbiji, Srbija troši oko 33% bruto društvenog proizvoda na lečenje ljudi čije su bolesti nastale zbog zagađenog vazduha, koji je među najzagađenijim u Evropi. Dodatno, velike poplave iz maja 2014. godine ukazale su na potrebu za podizanjem svesti o posledicama klimatskih promena i jačanjem spremnosti za suočavanje sa prirodnim katastrofama.⁴¹

³⁸ Navedeno prema: Ibid., str. 30-31.

³⁹ Nataša Đereg, Pera Marković, Mogućnosti Srbije za dostizanje standarda EU u oblasti upravljanja vodama, Internet, <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2016/11/Poglavlje-27-Mogucnosti-Srbije-za-dostizanje-standarda-EU-u-oblasti-upravljanja-vodama.pdf>, 16.1.2018, str. 4.

⁴⁰ Serbia Environmental Performance Reviews, Third Edition, United Nations Economic Commission for Europe, 2015.

⁴¹ U pripremi je prva Strategija borbe protiv klimatskih promena, ali Koalicija 27 ističe da nema dovoljno podataka o napretku izrade dokumenta. Izveštaj iz senke za Poglavlje 27: životna sredina i klimatske promene, op. cit., str. 28; Više o samom dokumentu: Internet, <http://www.klimatskastrategija.eu/>, 18.1.2018

- Istovremeno, ovo je i oblast u kojoj postoje značajni potencijali za jačanje aktivizma i promovisanje volontiranja mladih. Ovo pitanje moguće je posmatrati i iz perspektive promocije omladinskog preduzetništva koje se zasniva na održivom korišćenju resursa i korišćenju čistih izvora energije. Treba naglasiti da je civilno društvo u Srbiji vrlo aktivno u oblasti zaštite životne sredine, sa velikim brojem organizacija i razvijenom ekspertizom. OCD širom Srbije sprovode izuzetno uspešne programe iz oblasti ekologije i promocije zaštite životne sredine koji uključuju i veliki broj mladih. Analiza LAP-ova za mlade donetih za vreme važenja prethodne Nacionalne strategije za mlade 2008-2014 ukazuje da je u većini tada usvojenih lokalnih dokumenata prepoznato pitanje zaštite životne sredine, ali da dokumenti najčešće nisu bili zasnovani na istraživanju. Takođe, pokazalo se da nije ostavljeno dovoljno prostora za upliv civilnog društva i samih mladih kada je ova oblast u pitanju.⁴²

AKTIVNOSTI:

- Redovno organizovanje panela, tribina, seminara, diskusija, projekcija filmova u okviru škola, KZM, lokalnih omladinskih klubova i/ili domova kulture na teme u vezi sa zaštitom životne sredine, značajem klimatskih promena i održivim i racionalnim korišćenjem prirodnih resursa, posebno vode;
- Redovno organizovanje volonterskih akcija čišćenja i uređenja školskih dvorišta i javnih prostora u lokalnoj zajednici;
- Redovne akcije pošumljavanja uz volontersko učešće osnovnoškolske i srednjoškolske populacije;
- Periodično organizovanje izleta u prirodu za osnovnoškolsku i srednjoškolsku populaciju i poseta obližnjim kampovima, planinarskim domovima i slično;
- Razvijati i podržati kampanje podizanja svesti o značaju bezbednosti hrane i vode, i njihove univerzalne dostupnosti;

⁴² Gazela Pudar Draško, Jelena Mihailović, Zlatko Draško, Životna sredina u omladinskoj politici u Srbiji - Gde smo sada, Evropski omladinski centar - Institut za mlade, Beograd, 2013.

-
- Obezbediti kontinuiranu podršku za programe, projekte i aktivnosti lokalnog civilnog društva u vezi sa očuvanjem ekosistema lokalne zajednice i promocijom zaštite životne sredine među mladom populacijom;
 - Postavljanje posebnih kontejnera za reciklažu u obrazovnim i kulturnim institucijama, odnosno na svim mestima okupljanja mladih;
 - Preko učeničkih i studentskih parlamenata podsticati podizanje svesti o značaju reciklaže među školskom populacijom i podrška stvaranju đачkih zadruga za sakupljanje sekundarnih sirovina;
 - Stalni rad na unapređenju lokalne infrastrukture za vodosnabdevanje, odlaganje otpada, reciklažu itd;
 - Kampanje promocije biciklizma među mladima i uređenje biciklističkih staza u lokalnoj zajednici;
 - Podrška proizvodnji kvalitetnog medijskog sadržaja u okviru lokalnih medija koji bi promovisali zaštitu životne sredine;
 - Razvijanje stalnih funkcionalnih i inovativnih kanala (uz upotrebu novih medija) komunikacije između lokalne samouprave, civilnog društva, mladih i privrednog sektora, sa ciljem efikasnog otkrivanja i rešavanja lokalnih ekoloških problema.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, KZM, OCD (naročito Izviđači, Mladi istraživači, Gorani, planinarska udruženja), lokalni savet za bezbednost, saveti mesnih zajednica, škole i druge obrazovne ustanove, ustanove kulture, zdravstvene ustanove, javna komunalna preduzeća i javna preduzeća, komunalna policija, lokalni privredni subjekti, mediji, sportski klubovi, organizacije i savezi.

BEZBEDNOST U SAOBRAĆAJU

- Saobraćajistovremeno predstavlja neodvojivo svakodnevnog života i jedno od polja najvećeg bezbednosnog rizika širom sveta. Posmatrano na globalnom nivou, saobraćajne nezgode su jedan od tri vodeća uzroka smrti. Srbija je među najnebezbednijim državama Evrope kada je saobraćaj u pitanju. Prema zvaničnoj statistici, samo u 2016. godini dogodila se 551 saobraćajna nesreća u kojima je stradalo 607 osoba, kao i preko 13 000 nesreća sa preko 20 000 teže i lakše povređenih lica. Mladi od 15 do 30 godina su treća po redu kategorija po učestalosti među poginulima (svaka 5 stradala osoba spada u kategoriju mladih), ali su ubedljivo najbrojniji među povređenima. Pri tome, mladi stradaju i kao vozači i putnici, posebno u noćnim časovima i tokom letnjih meseci. U periodu od 2007. do 2014. godine beležen je trend opadanja broja povređenih mladih u saobraćaju. Međutim, uprkos pooštrenim uslovima za obuku za dobijanje vozačke dozvole, od 2015. godine ponovo se javlja trend rasta broja mladih koji su teže i lakše povređeni u saobraćajnim nesrećama. Posebno su⁴³ poražavajući podaci da sami mladi izazivaju dve trećine saobraćajnih nezgoda u kojima učestvuju, najčešće usled vožnje pod dejstvom alkohola ili droga i u kontekstu noćnih izlazaka.⁴⁴
- Ovoj tragičnoj statistici doprinose s jedne strane loša infrastruktura i nedosledna primena kaznene politike, ali i rasprostranjeno neodgovorno ponašanje vozača i nedovoljno razvijena kultura učešća u saobraćaju.⁴⁵

⁴³ Statistički izveštaj o stanju bezbednosti saobraćaja u Republici Srbiji u 2016. godini, Agencija za bezbednost saobraćaja, Beograd, 2017.

⁴⁴ Dragana Dulić, Svetlana Stanarević, Dragana Matović, Vesna Nikolić, Bezbednost mladih u Srbiji - kako mladi procenjuju današnje bezbednosne pretnje, rizike i izazove, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2010, str. 44.

⁴⁵ Istraživanje indikatora bezbednosti saobraćaja iz 2013. godine pokazuje da je procenat upotrebe sigurnosnih pojaseva na prednjem sedištu 68%, nasuprot 98% koliko iznosi u najrazvijenim državama, odnosno svega 3% kada se radi o vezivanju na zadnjem sedištu. Strategija bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije, za period od 2015. do 2020, Službeni glasnik RS, br. 64/2015, str. 13.

Kako bi bolje odgovorile na probleme u saobraćaju, mnoge lokalne samouprave u Srbiji osnovale su savete za bezbednost saobraćaja, mada nije poznato koliko su ova tela uspešna u svom radu. Bezbednost u saobraćaju, pre svega dece školskog uzrasta, redovna je tema preventivnih i edukativnih aktivnosti u lokalnim zajednicama čiji su nosioci najčešće organizacije civilnog društva i policija, u partnerstvu sa školama. Uprkos ovim značajnim naporima, situacija u domenu bezbednosti mladih u saobraćaju se ne poboljšava, usled opisanih problema i drugih društvenih okolnosti koje su učinile da nebezbedna vožnja postane sastavni deo životnog stila velikog broja mladih. Ovo govori da je postojeće programe prevencije i podizanja svesti neophodno pojačati i proširiti, ali i uvesti inovativne pristupe.

AKTIVNOSTI:

- Stalna i redovna edukacija u okviru osnovnih i srednjih škola o značaju bezbednog ponašanja u saobraćaju koja treba da se ostvaruje kroz partnerstvo škola, civilnog sektora, savetovaništa za mlade, policije i ostalih lokalnih aktera (pre svega saveta za bezbednost saobraćaja ukoliko je uspostavljen), koja treba da bude prilagođena potrebama i interesovanjima mladih;
- Razvijanje lokalnih kampanja podizanja svesti o bezbednosti u saobraćaju u lokalnoj zajednici, uz korišćenje novih medija i društvenih mreža, kako bi se što efikasnije doprlo do ciljane grupe i uz uključivanje lokalnog medijskog sektora;
- Kontinuirana podrška programima i projektima civilnog društva koji podrazumevaju inovativne načine edukacije mladih o bezbednosti u saobraćaju;
- Stalni rad na održavanju i unapređenju lokalne saobraćajne infrastrukture, signalizacije, rasvete i slično;
- Unapređenje rada lokalnog javnog prevoza kroz obezbeđivanje dovoljno noćnih polazaka i redovnih linija do udaljenih mesta koje su skladišene sa rasporedom rada obrazovnih ustanova;
- Pojačane aktivnosti policije u cilju sprečavanja vožnje maloletnih i drugih lica bez vozačke dozvole, kao i vožnje pod uticajem alkohola i droga.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, OCD, KZM, omladinski centri i klubovi, policija, lokalni savet za bezbednost, lokalni savet za bezbednost saobraćaja, obrazovne i kulturne ustanove, školski odbori i saveti roditelja, saveti mesnih zajednica, auto škole, moto klubovi, mediji, javna komunalna preduzeća i javna preduzeća.

RAZLIČITI OBLICI NASILJA

- Mladi muškarci i žene u Srbiji nailaze na brojne oblike verbalnog, psihološkog i fizičkog nasilja u porodici, partnerskim odnosima, među vršnjacima, u školama, na radnom mestu, sportskim događajima⁴⁶, na internetu i društvenim mrežama. Nasilje nastaje kao prateći efekt kriminala, ali mnogo češće kao posledica stereotipa, predrasuda i diskriminacije po različitim osnovama – po osnovu nacionalne i verske pripadnosti, seksualne orijentacije, društvenog i materijalnog statusa. Mladi u Srbiji često su i žrtve i vršioци nasilja i po tome se ne razlikuju od vršnjaka širom sveta. Čini se da vlada prećutna saglasnost u društvu da je nasilje neizbežna pojava u porodičnom, javnom, medijskom i svim drugim prostorima i kontekstima, što veoma otežava suzbijanje ovog problema.
- Rezultati istraživanja pokazuju da je tokom 2016. godine oko 4% anketiranih mladih bilo izloženo fizičkom i verbalnom nasilju vršnjaka (što je manje nego u 2015. godini), a 13% je prisustvovalo fizičkom nasilju i pojavi netolerancije među vršnjacima (više nego 2015. godine). Posebno je indikativan podatak da 84% mladih koji su doživeli nasilje ili su bili svedoci nasilja, to nisu prijavili nadležnima.⁴⁷ Ovo može biti rezultat nedovoljne informisanosti mladih o mogućnostima za prijavu nasilja i dobijanje neophodne podrške i pomoći, ali i nedostatku njihovog poverenja u institucije. Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih, koji je KOMS izradio 2017. godine, donosi podatak o daleko većem procentu mladih (47%) koji su bili izloženi fizičkom ili verbalnom nasilju.⁴⁸

⁴⁶ Tokom 2017. godine Vlada Republike Srbije formirala je i Nacionalni savet za sprečavanje negativnih pojava u sportu. „Formiran Nacionalni savet za sprečavanje negativnih pojava u sportu“, Novosti online, 9.12.2017, Internet,

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:700231-Formiran-Nacionalni-savet-za-sprecavanje-negativnih-pojava-u-sportu>, 20.1.2018.

⁴⁷ Podaci iz Istraživanja o položaju i potrebama mladih u Srbiji za 2015. i 2016. godinu.

⁴⁸ Boban Stojanović, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2017, str. 141.

- Prema pojedinim navodima, podaci MUP-a sugerišu da je nasilje među mladima u opadanju.⁴⁹ Međutim, brojni slučajevi surovog nasilja među vršnjacima, od kojih brojni završe u vidu snimaka na internetu i senzacionalističkih tekstova u tabloidima, kao da opovrgavaju zvanične statistike. Krajem 2017. godine formiran je i Međuministarski tim za prevenciju nasilja u školama, čiji je zadatak da izvrši analizu postojećih zakonskih rešenja za prevenciju i reagovanje u slučajevima nasilja u školama, i uspostavi neophodnu koordinaciju i razmenu informacija između škola, policije, pravosuđa i centara za socijalni rad.⁵⁰ Dodatno, prema najavama predstavnika Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo radi na izradi Pravilnika o postupanju u slučajevima diskriminacije, a govori se i o razvijanju modela saveta roditelja na nivou lokalne zajednice.⁵¹ Ostaje da se vidi da li ovi preduzeti koraci mogu doneti suštinske rezultate, posebno ako u obzir uzmemo podatak da je svega 3% mladih tokom 2016. godine učestvovalo u programima koju promovišu toleranciju, razumevanje i antidiskriminaciju, što je 3 puta manje nego 2015. godine.⁵² Postavlja se pitanje da li su ovakvi programi ugašeni i/ili manje dostupni, ili su mladi manje zainteresovani i voljni da se uključe u ovakve aktivnosti koje su od ogromnog značaja za prevenciju nasilja. Ostaje potreba za stalnim radom na promovisanju i jačanju vrednosti tolerancije i solidarnosti među mladima, kao glavnim mehanizmom za suzbijanjem nasilja. Ovakve vrste aktivnosti treba započeti u najmlađim kategorijama i održati njihov kontinuitet i u radu sa srednjoškolskim uzrastom. Takođe, potrebno je uključiti porodicu, s obzirom da je neophodno zaštititi mlade od nasilja u porodici i zanemarivanja, ali i od nasilja koje se dešava među odraslima, a koje ostavlja ogromne posledice na mentalno zdravlje mladih.

⁴⁹ Podatak iznet na KOMS Konferenciji o bezbednosti mladih u Srbiji, održanoj 21. decembra 2017. godine.

⁵⁰ „Oformljen tim za prevenciju vršnjačkog nasilja u školama“, Danas online, 24.11.2017, Internet, http://www.danas.rs/drustvo.55.html?news_id=363201&title=Oformljen+tim+za+prevenciju+vr%C5%A1nja%C4%8Dkog+nasilja, 17.1.2018.

⁵¹ Podatak iznet na KOMS Konferenciji o bezbednosti mladih u Srbiji, održanoj 21. decembra 2017. godine.

⁵² Podaci iz Istraživanja o položaju i potrebama mladih u Srbiji za 2015. i 2016. godinu.

- Reintegracija mladih počinitelja krivičnih dela od posebnog je značaja za smanjenje visoke stope učesća mladih u kriminalnim radnjama.⁵³ Mladi sa problemima u ponašanju i oni u sukobu sa zakonom su posebno ranjiva i marginalizovana grupa, te je neophodno uložiti napore ka razbijanju društvenih predrasuda prema njima i jačanju lokalnih mehanizama za njihovo uključivanje u društvo.⁵⁴

Oblici nasilja koji najviše utiču na bezbednost mladih i na koje aktivnosti LAPM treba da odgovore su:

- fizičko nasilje;
- psihičko i emotivno nasilje;
- socijalno nasilje i diskriminacija;
- seksualno nasilje;
- rodno zasnovano nasilje;
- nasilje u partnerskim odnosima;
- porodično nasilje i zanemarivanje;
- vršnjačko nasilje.⁵⁵

⁵³ Prema podacima MUP-a navedenim u NSM 2015-2025, mladi su češće počinioci nego žrtve krivičnih dela, a između 30 i 40% od ukupnog broja evidentiranih krivičnih dela u Srbiji počinili su mladi, kao i polovinu dela koja se mogu svrstati u nasilni kriminal.

⁵⁴ Primer dobre prakse je Sociorehabilitacioni klub za decu i mlade u Požarevcu koji funkcioniše od 2008. godine i vodi ga udruženje građana „Šansa“.

⁵⁵ Ove oblike nasilja izdvojili su učesnici KOMS konferencije o bezbednosti mladih u Srbiji, koji su učestvovali u radu tematske grupe „Koji su izazovi bezbednosti posebno ranjivih grupa mladih?“. Druge dve tematske grupe, u okviru kojih se diskutovalo tokom konferencije, bile su „Kako unaprediti Smernice za uključivanje bezbednosti mladih u lokalne akcione planove za mlade?“ i „Kako unaprediti politike u oblasti bezbednosti mladih?“.

AKTIVNOSTI:

1. Podrška stalnoj edukaciji za toleranciju i poštovanje ljudskih prava u sklopu formalnog obrazovanja, primarno kroz časove Građanskog vaspitanja, ali i kroz rad učitelja, nastavnika i profesora sa decom i mladima – na primer, uključivanje radionica asertivnosti, nenasilne komunikacije i medijacije u nastavni plan i program osnovnih i srednjih škola;
2. Podrška programima usavršavanja nastavnog kadra u oblasti razvoja tolerancije i nediskriminacije među učenicima i učenicama, kao i u oblasti prepoznavanja diskriminatornog ponašanja;
3. Redovno organizovanje tribina, panel diskusija i debata, u okviru obrazovnih i kulturnih ustanova, o uzrocima i posledicama vršnjačkog i ostalih vrsta nasilja, netolerancije među mladima, posedovanja i upotrebe oružja među omladinom i sličnih problema uočenih u lokalnoj zajednici;
4. Kontinuirane kampanje protiv nasilja na sportskim događajima, razvijene u partnerstvu sa lokalnim sportskim klubovima i medijima;
5. Osnaživanje kapaciteta i obezbeđivanje kontinuiranog rada lokalnih savetovališta za mlade za prevenciju svih vrsta nasilja (vršnjačkog, rodnog, u partnerskim odnosima);
6. Kontinuirane kampanje osnaživanja i informisanja mladih o načinima prijave i zaštite od svih oblika nasilja;
7. Stalna i dugoročna podrška projektima i programima OCD koje se bave prevencijom svih oblika nasilja među mladima i promocijom nediskriminacije i tolerancije, posebno onim koji podrazumevaju upotrebu savremenih interaktivnih pristupa – forum teatra, dijalog kafea, žive biblioteke;
8. Uspostavljanje „info tačke“ u lokalnoj zajednici za prijavu svih vrsta nasilja i diskriminacije, kao i primarnu podršku žrtvama nasilja – može biti u okviru savetovališta za mlade, odnosno u okviru OCD specijalizovanih za rad sa mladim žrtvama nasilja;
9. Podrška programima vršnjačke edukacije i programima osnivanja vršnjačkih grupa za podršku sa ciljevima prevencije nasilja i suzbijanja predrasuda među mladima;
10. Podrška programima koji uključuju porodicu u prevenciju nasilja i podizanje svesti roditelja i šire lokalne zajednice o različitim oblicima nasilja;

11. Osnivanje, odnosno jačanje kapaciteta i obezbeđivanje kontinuiranog rada, lokalnih ustanova i usluga namenjenih najugroženijim predstavnicima i predstavnicima mladih – narodnih kuhinja, svratišta, dnevnih boravaka i slično;
12. Stalna i dugoročna podrška projektima i programima OCD koji se bave poboljšanjem položaja mladih predstavnika i predstavnica ranjivih grupa, odnosno pružanjem usluga socijalne zaštite;
13. Razvijanje dugoročnih edukativnih kampanja prevencije posedovanja, nošenja i zloupotrebe oružja među mladima i razvijanje informativnih materijala o zakonskim ograničenjima u ovoj oblasti, kao i mogućnostima predaje i legalizacije oružja;
14. Kampanje podizanja svesti i informisanja mladih o trgovini ljudima i radnoj eksploataciji, posebno o načinima prepoznavanja rizika i mogućnostima za zaštitu od ovih pojava;
15. Održavanje radionica i tribina za mlade muškarce i žene u vezi sa Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici i njegovim odredbama;
16. Postavljanje video nadzora u školama i školskim dvorištima i povećanje broja školskih policajaca, kao i njihove stručnosti za rad sa decom i mladima;
17. Uspostavljanje lokalnog mehanizma saradnje svih relevantnih aktera koji bi zajednički radili na reintegraciji mladih počinitelaca krivičnih dela i sprečavanju ponovnog vršenja krivičnih dela, uz korišćenje pristupa koji su u najboljem interesu mladih;
18. Razvijanje kontinuiranih programa podrške, osnaživanja i edukacije dece iz popravnih domova;
19. Ukoliko već nisu uspostavljeni u lokalnoj zajednici, uspostavljanje lokalnih organa i mehanizama za zaštitu i promociju ljudskih prava – lokalnog zaštitnika građana, saveta za rodnu ravnopravnost i slično – i obezbeđivanje neophodnih resursa za njihov nesmetani rad;
20. Podržati programe i projekte koji se odnose na saradnju lokalne populacije mladih sa vršnjacima iz regiona i šire;
21. Podrška medijskim i kulturnim projektima koji se odnose na jačanje tolerancije i solidarnosti, a čija su ciljna grupa mladi.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, OCD, KZM, CSR, omladinski centri i klubovi, policija, savetovišta za mlade, obrazovne i kulturne ustanove, učenički i studentski domovi, lokalni zaštitnik građana (ukoliko postoji u lokalnoj zajednici), savet za rodnu ravnopravnost, lokalne kancelarije nezavisnih državnih organa, koordinatori za romska pitanja, pedagoški asistenti i drugi lokalni mehanizmi za uključivanje romske omladine i drugih ranjivih grupa, saveti roditelja i školski odbori, saveti mesnih zajednica, nacionalne i verske zajednice, saveti nacionalnih manjina, mediji, lokalni sportski klubovi, organizacije i savezi, sportski inspektori, lokalni savet za bezbednost.

EKSTREMIZAM I RADIKALIZACIJA

- U vezi sa prisustvom netolerancije i nasilja je i porast potencijala za razvoj nasilnog ekstremizma i radikalnih ideja među mladima. U svom krajnjem obliku nasilni ekstremizam vodi ka pojavi terorizma, a atmosfera globalnog straha od terorizma predstavlja plodno tle za razvoj radikalnih ideja. Širenju ovog negativnog fenomena pogoduje brz protok svih vrsta informacija putem interneta i društvenih mreža, kao i sve veća i lakša međunarodna povezanost i mobilnost. Niz novijih međunarodnih dokumenata ukazuje na problem širenja ekstremizma i ekstremnih stavova među mladima, pre svega Rezolucija Saveta bezbednosti UN broj 2250 iz 2015. godine.⁵⁶ Važno je naglasiti da ovaj fenomen obuhvata i, na primer, domaći desničarski ekstremizam i huligansko nasilje, a ne samo pojave poput verske radikalizacije i odlaska domaćih boraca na strana ratišta, što nije dovoljno prepoznato od strane donosilaca odluka u našem regionu.⁵⁷
- Za mlade u Srbiji ovo je ozbiljan bezbednosni problem s obzirom da se njegovi koreni nalaze u frustraciji i nezadovoljstvu značajnog dela ove društvene grupe socio-ekonomskim statusom, položajem u društvu, nepoverenjem u institucije i pre svega onemogućenošću da ostvare svoje potencijale i život koji žele.⁵⁸

⁵⁶ UN SC Resolution 2250 on Youth, Peace and Security, adopted on December 9, 2015, Internet, <https://www.sfcg.org/wp-content/uploads/2015/12/New-Doc-1.pdf>, 17.1.2018.

⁵⁷ Stavovi stručnjaka ukazuju da se od 2015. godine u regionu Zapadnog Balkana beleži opadanje broja lica koja su otišla da ratuju u Siriju ili Irak, ali da to nije doprinelo smanjenju radikalizacije. Valery Perry, Initiatives to Prevent/Counter Violent Extremism in South East Europe, Regional Cooperation Council, Sarajevo, 2016.

⁵⁸ Ove oblike nasilja izdvojili su učesnici KOMS konferencije o bezbednosti mladih u Srbiji, koji su učestvovali u radu tematske grupe „Koji su izazovi bezbednosti posebno ranjivih grupa mladih?“. Druge dve tematske grupe, u okviru kojih se diskutovalo tokom konferencije, bile su „Kako unaprediti Smernice za uključivanje bezbednosti mladih u lokalne akcione planove za mlade?“ i „Kako unaprediti politike u oblasti bezbednosti mladih?“.

Posebno značajnu ulogu igra loša situacija u obrazovnom sistemu – s jedne strane, mladi nisu osposobljeni za analitičko i kritičko mišljenje, a s druge, obrazovni sistem nije usklađen sa potrebama tržišta rada, što veliki broj mladih dovodi u tešku ekonomsku situaciju.⁵⁹ Istraživanja ukazuju da se među donosiocima odluka rešenje za pojavu ekstremizma i radikalizacije pre svega vidi u jačanju ekonomskih pokazatelja i zapošljavanju, posebno u nerazvijenim oblastima. Međutim, važno je uzeti u obzir i mnogo složenije probleme kakvi su socijalna isključenost, marginalizovanost i otuđenost mladih, kao i potraga za smislom i ispunjenjem potencijala. Zato je uključivanje jedne društvene grupe u društveni život izuzetno važno za smanjivanje mogućnosti da se pripadnici te grupe okrenu radikalnim alternativama. Istovremeno, neophodno je sprečiti da pitanje potencijalnog širenja nasilnog ekstremizma bude zloupotrebjeno na način da se podstiče netrpeljivost i „strah od drugog“.⁶⁰

- Zbog svega ovoga, sprečavanje širenja radikalnih stavova među mladima zahteva sistemski i međusektorski pristup edukaciji mladih za toleranciju, prihvatanje različitosti i poštovanje ljudskih prava. Ovo je posebno važno u svetlu kontinuiranog priliva izbeglica i migranata u Srbiju.⁶¹ Pri tome, treba prepoznati da mladi mogu dati aktivan doprinos brobi protiv ekstremizma i na taj način biti značajan akter održanja mira. Tu posebno može biti korisno iskustvo omladinskih aktivista i aktivistkinja u suzbijanju drugih oblika štetnih pojava i rizičnog ponašanja, poput zloupotreba droga i alkohola, vršnjačkog i huliganskog nasilja i slično.⁶²

⁵⁹ Predrag Petrović, Florian Quehaja, "Violent Extremism: Beyond Foreign Fighters and Behind Numbers", in: Sabina Lange, Zoran Nechev, Florain Trauner (eds), Resilience in the Western Balkans, EU Institute for Security Studies, Paris, 2017, pp. 93-99.

⁶⁰ Valery Perry, Initiatives to Prevent/Counter Violent Extremism in South East Europe, op. cit., pp. 4-5.

⁶¹ Istraživanja pokazuju da izbeglička i migrantska kriza nije dovela do porasta ekstremizma i radikalizacije, ali da postoji tendencija da se i ova situacija zloupotrebi za širenje diskriminatornih stavova u društvu, a u cilju posizanja političkih ciljeva određenih grupa. Ibid., str. 5.

⁶² Working with Youth for Youth: Protection Against Radicalization, Report on Findings and Recommendations, Serbian OSCE Chairmanship-in-Office, Belgrade, 3-4 Sep 2015.

Takođe, kako bi se sprečilo da se izlaz iz nezadovoljavajuće svakodnevnice i apatije traži u radikalnim grupama, treba težiti obezbeđivanju raznovrsnih sadržaja za mlade u lokalnim zajednicama, kao i stalnoj kontroli njihovog kvaliteta.

- Srbija je tokom 2017. godine usvojila Nacionalnu strategiju za prevenciju i borbu protiv terorizma, koja prepoznaje potrebu za preventivnim radom u polju sprečavanja širenja radikalnih ideja među mladima, pre svega kroz podršku programima vršnjačke edukacije za toleranciju i antidiskriminaciju, ali i kroz zapošljavanje mladih i podizanje svesti o opasnosti od radikalizacije.⁶³ Vrlo je važno da se, kada počne sprovođenje ovog dokumenta, ne zanemari preventivni rad, a ključni rezultati pre svega moraju biti ostvareni na lokalnom nivou.

AKTIVNOSTI:

1. Kampanje za podizanje nivoa svesti u lokalnoj zajednici o problemima nasilnog ekstremizma i radikalizma, kao i uzrocima i načinima prevazilaženja ovih problema;
2. Stalna podrška programima OCD za jačanje tolerancije među mladima, međukulturnog dijaloga i sprečavanje širenja desničarskih i ekstremističkih ideja, posebno onim koji podrazumevaju upotrebu savremenih interaktivnih pristupa – forum teatra, dijalog kafea, žive biblioteke;
3. Podrška programima vršnjačke edukacije i programima osnivanja vršnjačkih grupa za podršku sa ciljevima prevencije širenja ekstremističkih i radikalnih ideja;
4. Uključivanje razgovora o nasilnom ekstremizmu i radikalizmu u nastavne programe osnovnih i srednjih škola – na primer, kroz časove građanskog vaspitanja i/ili razredne nastave – kako bi se mladi upoznali sa ovim pojavama i naučili da ih prepoznaju u svojoj okolini;

⁶³ Nacionalna strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma i Akcioni plan, Internet, http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678, 17.1.2018

-
5. Edukacije za prepoznavanje ekstremističkih pojava među mladima za nastavno osoblje osnovnih i srednjih škola, školske pedagoge i psihologe, kao i zaposlene u centrima za socijalni rad, savetovalištima za mlade i zdravstvenim ustanovama;
 6. Održavanje tribina i diskusija na lokalnom nivou o nasilnom ekstremizmu i radikalizmu, koje bi okupljale predstavnike lokalnih institucija (policije, saveta za bezbednost, pravosuđa itd), mladih i roditelja, kako bi se dao doprinos jačanju dijaloga o ovoj temi, ali i poverenja mladih u institucije;
 7. Podrška programima koji uključuju porodicu u sprečavanje širenja nasilnog ekstremizma i radikalizma;
 8. Stalna podrška programima reintegracije i osnaživanja mladih u sukobu sa zakonom, kako bi se sprečilo njihovo uključivanje u radikalne grupe;
 9. Kampanje podizanja svesti nastavnika, mladih i roditelja o rizicima od uticaja ekstremističkih i radikalnih grupa na internetu i društvenim mrežama;
 10. Podrška proizvodnji na lokalnom nivou kvalitetnih medijskih i kulturnih sadržaja koji podstiču osnaživanje i kritičko mišljenje mladih.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, OCD, KZM, omladinski centri i klubovi, CSR, policija, savetovališta za mlade, obrazovne i kulturne ustanove, učenički i studentski domovi, saveti roditelja i školski odbori, saveti mesnih zajednica, mediji, lokalni sportski klubovi, organizacije i savezi, lokalni savet za bezbednost, nacionalne i verske zajednice, saveti nacionalnih manjina.

BEZBEDNOST NA INTERNETU

- Deca u Srbiji internet počinju da koriste već sa 8 godina⁶⁴, a prema podacima iz Alternativnog izveštaja o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, skoro 100% mladih ispitanika svakodnevno provodi vreme na internetu, odnosno preko 90% je svakog dana na društvenim mrežama. Dodatno, internet za mlade predstavlja glavni izvor informisanja o društveno-političkim događajima.⁶⁵ S druge strane, mladi internet pretežno koriste za komunikaciju putem društvenih mreža i zabavu, a mnogo manje koriste edukativne mogućnosti koje mreža nudi.⁶⁶ Onlajn prostor je i pogodna sredina za širenje govora mržnje i sajber nasilja bez ikakvih posledica, kao i ugrožavanje bezbednosti ličnih podataka. S obzirom na nedostatak sveobuhvatnih i kontinuiranih istraživanja, otežano je i prikupljanje podataka o ponašanju mladih u internet prostoru, a dostupni podaci se vrlo često značajno razlikuju.⁶⁷ Tako poslednje izdato Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji donosi podatak o oko 3% mladih koji izjavljuju da su bili izloženi digitalnom nasilju, a KOMS-ov Alternativni izveštaj donosi višestruko veći procenat od 22% mladih izloženih digitalnom nasilju. Nešto stariji podaci iz 2012. godine bliži su većem procentu - 18% mladih osnovnoškolskog uzrasta i 17% mladih srednjoškolskog uzrasta doživelo je neku vrstu uznemiravanja preko društvenih mreža.⁶⁸

⁶⁴ Dragan Popadić, Zoran Pavlović, Dalibor Petrović and Dobrinka Kuzmanović, Global kids online Serbia: Balancing between Opportunities and Risks: Results from the Pilot Study, November 2016, Internet, http://globalkidsonline.net/wp-content/uploads/2016/05/Country-report_Serbia-final-26-Oct-2016.pdf, 17.1.2018.

⁶⁵ Boban Stojanović, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, op. cit., str. 71.

⁶⁶ Podaci iz 2009. godine svedoče da je samo jedna četvrtina mladih internet koristilo u bilo kakve edukativne svrhe. Nacionalna strategija za mlade, Službeni glasnik RS, br. 22/2015, str. 50.

⁶⁷ Đorđe Krivokapić, Vladan Joler (urs), Monitoring digitalnih prava i sloboda u Srbiji za 2016. godinu, SHARE Fondacija, maj 2017, str. 129-130.

⁶⁸ Navedeno u: Marija Babović, Olivera Vuković, Ivana Subotički, Ksenija Rakić, Jovana Obradović, Humanizing Security - Two human security case studies in Serbia, CLAIM, SeCons, Belgrade, 2015, p. 23.

- Takođe, skoro 70% starijeg stanovništva Srbije vidi internet i društvene mreže kao pretnju za bezbednost mladih i smatra da mladi nisu dovoljno upućeni kako da se zaštite od sajber opasnosti.⁶⁹

Sveprisutnost ekstremističkih sadržaja i propagande na internetu i društvenim mrežama posebna je opasnost za mladu populaciju.

- Pored digitalnog nasilja, bezbednost mladih u onlajn prostoru ugrožava i sveprisutna mogućnost zloupotrebe ličnih podataka, kao i nedovoljno razvijena svest mladih o pravima i obavezama koje, kao korisnici interneta, imaju u ovom smislu.⁷⁰ Posebnu dimenziju korišćenju interneta daje i produbljivanje digitalnog jaza, odnosno neujednačen i nedovoljno slobodan pristup digitalnim tehnologijama. Ove razlike najizraženije su u odnosu na marginalizovane i ranjive grupe, poput osoba sa invaliditetom, romske populacije i stanovništva iz ruralnih sredina. Čak 90% osoba sa invaliditetom ne koristi računar i internet.⁷¹

⁶⁹ Istraživanje o položaju i potrebama mladih, Ninamedia kliping, 2013.

⁷⁰ SHARE Fondacija je tokom 2017. godine pokrenula prvi poseban centar za prevenciju bezbednosnih rizika u informaciono-komunikacionim sistemima, koji prati i analizira pretnje po bezbednost u infrastrukturi onlajn i građanskih medija u Srbiji, pruža pomoć u prepoznavanju i prevenciji pretnji, osnažuje aktere za adekvatne odgovore na napad, obezbeđuje pravnu asistenciju u procesuiranju sajber incidenata, održava komunikaciju sa nadležnim institucijama itd. Internet, <https://www.sharecert.rs/>, 10.1.2018.

⁷¹ Đorđe Krivokapić, Vladan Joler (urs), Monitoring digitalnih prava i sloboda u Srbiji za 2016. godinu, op. cit., str. 11-12.

- Bezbednost na internetu zahteva značajne akcije na nacionalnom nivou, poput stalnog praćenja primene normativnog okvira (posebno u domenu zaštite podataka o ličnosti)⁷², uključivanja teme bezbednog ponašanja na internetu u redovne školske programe i sistemskog razvijanja programa edukacije roditelja i obrazovnog kadra u ovoj oblasti. Ipak, uzimajući u obzir značaj i rasprostranjenost problema, lokalne zajednice mogu dati svoj doprinos, prvenstveno kroz edukativni i preventivni rad. Porodica takođe mora da odigra svoju ulogu u ovom procesu, a dužnost lokalne zajednice je da u ovome pruži podršku roditeljima.

AKTIVNOSTI:

1. Uključivanje stalne edukacije za prevenciju nebezbednog ponašanja na internetu i sajber nasilja u programe osnovnih i srednjih škola, kao i usavršavanje nastavnog kadra u ovoj oblasti;
2. Redovno organizovanje radionica, diskusija i drugih vrsta edukacije mladih o bezbednom korišćenju interneta i bezbednosnim rizicima koje nosi redovno prisustvo u sajber prostoru;
3. Stalna podrška kampanjama podizanja svesti mladih o rizicima od zloupotrebe podataka o ličnosti na internetu;
4. Razvijanje edukativnih kampanja za roditelje, a sa ciljem jačanja njihove sposobnosti ranog prepoznavanja i sprečavanja sajber nasilja i nebezbednog ponašanja dece i mladih na internetu, odnosno njihovog osnaživanja za suočavanje sa posledicama ovih štetnih pojava;

⁷² Srbija je usvojila Zakon o informacionoj bezbednosti i Strategiju razvoja informacionog društva za period do 2020. godine, a u pripremi je novi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti. Međutim, OCD su ukazale na brojne nedostatke i propuste predloženog Nacrta ovog zakona. Više o tome: Evropski nivo zaštite podataka građana Srbije – prevod bez usklađenosti, SHARE Fondacija, Inernet, http://www.shareconference.net/sh/defense/evropski-nivo-zastite-podataka-gradana-srbije-prevod-bez-uskladenosti?lipi=urn%3Ali%3Apage%3Ad_flagship3_feed%3BQEA1omy-eSAq94Y%2FFx18dKw%3D%3D, 17.1.2018.

-
5. Kontinuirana podrška projektima i programima OCD sa temom bezbednosti na internetu i prevencije sajber nasilja, kako onih usmerenih ka mladima, tako i onih čija su ciljna grupa roditelji;
 6. Podrška programima vršnjačke edukacije u oblasti bezbednog ponašanja na internetu i prevencije sajber nasilja;
 7. Analiza postojećih korisnih materijala, programa i projekata iz ove oblasti i izrada informativnih materijala o njima namenjenih deci, mladima i roditeljima, i njihova distribucija kroz KZM, obrazovne i kulturne ustanove i druga mesta okupljanja mladih.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, KZM, omladinski centri i klubovi, OCD, obrazovne i kulturne ustanove, saveti roditelja i školski odbori, mediji, savetovišta za mlade, policija, lokalni savet za bezbednost.

VANREDNE SITUACIJE

- Poplave iz 2014. godine u svakodnevne živote građana i građanki Srbije svih uzrasta doneli su pojam „vanredna situacija“. Šteta od poplava procenjena je na oko 1,5 milijardi evra, a tokom ove prirodne katastrofe oštećene su brojne ustanove zdravstvene zaštite i škole, stradala je 51 osoba, a evakuisano je preko 31 000 ljudi, 25 000 samo iz Obrenovca.⁷³ Ova situacija pokazala je da se sistem civilne zaštite, odnosno sistem zaštite i spasavanja kako je definisan u domaćem pravnom okviru, nalazi u potpuno nefunkcionalnom stanju.⁷⁴ Nakon poplava preduzeti su brojni koraci za osposobljavanje sistema, pokrenute su nabavke opreme, a veliki iznos stranih donatorskih sredstava usmeren je na saniranje štete, ali i na organizaciju preventivnih aktivnosti. Prema izjavama zvaničnika MUP-a, formirane su republičke jedinice civilne zaštite, a postoji i ideja o njihovom formiranju na lokalnom nivou.⁷⁵ Ostaje da se vidi koliko su ove akcije urodile plodom i doprinele prevazilaženju dva ključna problema – slabe opremljenosti nadležnih službi i nedovoljne edukacije, informisanosti i obučenosti samih građana i građanki. Važno je istaći da vanrednu situaciju mogu izazvati i druge prirodne katastrofe (zemljotresi, klizišta, požari), ekstremni vremenski uslovi (suše, velike hladnoće), kao i tehničko-tehnološke katastrofe i nesreće izazvane ljudskim.⁷⁶

⁷³ Višnja Baćanović, Rodna analiza uticaja poplava u Srbiji u 2014. godini, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2015, str. 7.

⁷⁴ U period od 2011. do 2015. godine budžetima za sistem civilne zaštite planirano je 6,4 milijardi dinara, a rebalansima alocirano svega 1,8 milijardi. Vladimir Erceg, Dušan Radivojević, Sistem civilne zaštite u Srbiji - ako postoji, zašto ne radi?, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, januar 2015, Internet, <https://prezi.com/6gf-qhzs0tbt/sistem-civilne-zastite-u-srbiji/>, 12.1.2018.

⁷⁵ „Jačanje sistema civilne zaštite u Srbiji“, Politika online, Internet,

<http://www.politika.rs/scc/clanak/375308/Jacanje-sistema-civilne-zastite-u-Srbiji>, 12.1.2018.

⁷⁶ Univerzalni evropski broj 112 za hitne slučajeve još uvek nije uveden u Srbiji. Ovaj i drugi problemi prepoznati su još u Nacionalnoj strategiji zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, donetoj tri godine pre poplava. Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim operacijama, Službeni glasnik RS, br. 86/2011.

- Prema normativnom okviru, sistem civilne zaštite zasniva se na pravu na zaštitu, načelu solidarnosti, javnosti, odgovornosti, preventivne zaštite i načelu postupnosti pri upotrebi snaga i sredstava, što znači da se prvo koriste resursi lokalne zajednice, a tek ukoliko oni nisu dovoljni, uključuju se nacionalni resursi.⁷⁷ Dok su mnoga od ovih načela zakazala tokom poplava, građani i građanke Srbije demonstrirali su ogromnu solidarnost i požrtvovanost u pomaganju ugroženom stanovništvu. Mladi su se masovno odazvali pozivima da se uključe u aktivnosti prikupljanja pomoći, izgradnje nasipa i sanacije posledica poplave, ali i je i njihovo samoorganizovanje posebno došlo do izražaja. Brojne akcije su pokrenute, a neke su stekle i trajan karakter - Fondacija mladih Obrenovca više od tri godine nakon poplava aktivno radi na poboljšanju kvaliteta mladih Obrenovčana i Obrenovčanki. Ovo je još jednom pokazalo da su mladi najveći i najznačajniji resurs svake države i lokalne zajednice. Upravo mladi treba da budu primarna ciljna grupa aktivnosti koje bi težile izgradnji funkcionalnog sistema civilne zaštite na lokalnom i nacionalnom nivou. Prilikom planiranja ovih aktivnosti izuzetno je važno voditi računa i o specifičnim potrebama žena i najranjivijih slojeva stanovništva.⁷⁸

AKTIVNOSTI:

1. Uključivanje edukativnih i informativnih sadržaja o postupanju u vanrednim situacijama u nastavne planove osnovnih i srednjih škola;
2. Razvijanje atraktivnih i pristupačnih info-materijala za postupanje mladih u vanrednim situacijama i njihova distribucija kroz KZM, obrazovne ustanove, učeničke i studentske domove, ustanove kulture i druga mesta okupljanja mladih;
3. Periodično organizovanje pokaznih vežbi o postupanju u vanrednim situacijama za mlade svih uzrasta;

⁷⁷ Zakon o vanrednim situacijama, član 5, Službeni glasnik, br. 111/2009, 92/2011 i 93/2012.

⁷⁸ Pogled na posledice poplava iz rodne i perspektive ranjivih grupa u: Višnja Baćanović, Rodna analiza uticaja poplava u Srbiji u 2014. godini, op. cit.

4. Uključivanje mladih u aktivnosti redovne kontrole planova evakuacije i protivpožarne opreme u svim obrazovnim i kulturnim ustanovama, odnosno drugim mestima okupljanja mladih, kao i u aktivnosti postavljanja info panela sa jasno objašnjenom procedurom postupanja u vanrednoj situaciji;
5. Uključivanje obuka o protivpožarnoj zaštiti i pružanju prve pomoći u redovni program osnovnih i srednjih škola, sa posebnim akcentom na kontroli kvaliteta ove obuke i postignutim rezultatima;
6. Podrška organizaciji omladinskih kampova posvećenih postupanju u vanrednim situacijama, kao i promociji volontiranja, zdravih stilova života i zaštite životne sredine;
7. Obavezno uključivanje predstavnika i predstavnica mladih u lokalne jedinice civilne zaštite, lokalne krizne štabove i sva druga tela oformljena za suočavanje sa vanrednim situacijama;
8. Obavezno uključivanje mladih u izradu lokalnih planova zaštite i spasavanja i obezbediti da planovi budu rodno osetljivi i prilagođeni potrebama ranjivih grupa;
9. Obezbediti podršku projektima, programima i aktivnostima civilnog sektora koji se odnose na edukaciju mladih za vanredne situacije;
10. Kampanje promovisanja volonterskog angažovanja mladih kada je u pitanju podizanje spremnosti lokalne zajednice za suočavanje sa vanrednim situacijama;
11. Stalna edukacija mladih o posledicama klimatskih promena i prirodnim katastrofama, kao i o održivom korišćenju i upravljanju prirodnim resursima;
12. Uspostavljanje jasnih i funkcionalnih kanala komunikacije između lokalne mlade populacije i svih relevantnih aktera kada je u pitanju suočavanje sa vanrednim situacijama;
13. Kreiranje posebnih informativnih aktivnosti, materijala i mehanizama za postupanje u vanrednim situacijama koji su prilagođeni nepismenom stanovništvu i drugim posebno osetljivim grupama.

KLJUČNI AKTERI ZA SPROVOĐENJE: lokalna samouprava, OCD (posebno Izviđači, Mladi istraživači, Gorani), KZM, omladinski centri i klubovi, Crveni krst, Gorska služba spašavanja, jedinice civilne zaštite, vatrogasno-spasilačke jedinice, lokalni štabovi za vanredne situacije, policija, lokalni savet za bezbednost, lokalni sportski klubovi, organizacije i savezi.

5. KLJUČNI POJMOVI ⁷⁹

BEZBEDNOSNA KULTURA: Skup usvojenih stavova, znanja, veština i pravila iz oblasti bezbednosti o potrebi, načinima i sredstvima zaštite ličnih, društvenih i međunarodnih vrednosti od svih izvora, oblika i nosilaca ugrožavanja.

BEZBEDNOSNA PREVENCIJA: Obuhvata skup svih državnih, privatnih i drugih mera i aktivnosti na sprečavanju delikata i smanjenju njihovih posledica.

BEZBEDNOST ZAJEDNICE: Proces u kome se ustanove i organizacije jednog grada ili opštine udružuju da bi radile u međusobnom partnerstvu sa građanima i građankama, a u cilju postizanja bezbedne sredine za život i rad.

DELINKVENCIJA: Pojam delinkvencije ili prestupništva mladih ljudi podrazumeva kršenje pravnih propisa, odnosno u širem smislu, sve oblike neodobrenog ponašanja u društvu, odnosno sve oblike koje društvena sredina smatra negativnim ili neprihvatljivim.

DEVIJANTNO PONAŠANJE: Svi oblici ponašanja koji u značajnoj meri odstupaju od opšteprihvaćenih vrednosti, normi i pravila ponašanja.

DISKRIMINACIJA: Predstavlja svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama

⁷⁹ Definicije ključnih pojmova preuzete su iz relevantne zakonske regulative i iz sledećih dodatnih izvora: Svetlana Stanarević, Filip Ejduš (urs) Pojmovnik bezbednosne kulture, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009; Priručnik za delovanje saveta za bezbednost u gradovima i opštinama, MUP RS, SKGO, Beograd, 2015; Rečnik termina Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromastva, Internet,

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/recnik-termina/>.

i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima (Zakon o zabrani diskriminacije, član 2).

EKOLOŠKA BEZBEDNOST: Obuhvata probleme koji povezuju stanje životne sredine sa interesima ljudske i nacionalne bezbednosti. Ovi problemi odnose se na nedovoljnu količinu prirodnih resursa, degradaciju životne sredine, biološke opasnosti, a u krajnjem slučaju mogu dovesti i do ratnih sukoba.

EKSTREMIZAM: Nepopustljivost, nepomirljivost, preteranost u stavu ili odnosu prema nekoj pojavi ili problemu, odnosno u političkim stavovima. Termin se koristi i za opisivanje krajnje nepopustljivosti u delovanju pojedinih militantnih grupa ili organizacija.

JAVNI RED I MIR: Usklađeno stanje međusobnih odnosa građana/ki nastalo njihovim ponašanjem na javnom mestu i delovanjem organa u javnom životu radi obezbeđenja jednakih uslova za ostvarivanje prava građana/ki na ličnu bezbednost, slobodu kretanja i ostala prava.

LJUDSKA BEZBEDNOST: Podrazumeva zaštitu lične bezbednosti pojedinca, ali i poštovanje ljudskih prava, postojanja dobre vladavine, mogućnost korišćenja zdravstvene zaštite i obrazovanja, kao i stvaranje uslova u kojima svaki pojedinac ima mogućnost da ostvari svoj put i svoje potencijale. Prema definicije UNDP-a, obuhvata ekonomsku, bezbednost hrane, zdravstvenu bezbednost, bezbednost životne sredine, ličnu bezbednost, bezbednost zajednice i političku bezbednost.

NACIONALNA BEZBEDNOST: Predstavlja sposobnost države da opstane tako što će zaštititi svoj suverenitet i teritorijalni integritet, ostvariti i održati politiku samostalnost i zaštititi svoje unutrašnje vrednosti od svih oblika ugrožavanja.

NASILJE: Predstavlja neovlašćenu upotrebu sile kojom se povređuju ljudi ili se nanosi šteta imovini.

ODRŽIVI RAZVOJ: Predstavlja razvoj društva koji raspoloživim resursima zadovoljava ljudske potrebe, pri tom ne ugrožavajući životnu sredinu, čime se osigurava dugoročni opstanak društva.

POLICIJA U ZAJEDNICI: Izražava strategiju policijskog rada zasnovanu na ideji da policajci i građani rade zajedno i da na različite kreativne načine rešavaju bezbednosne probleme na nivou lokalne zajednice.

PROBLEMSKI PRISTUP: Rešavanje problema kroz analizu strukturalnih uzroka, sagledavanje svih faktora i raspoloživih sredstava za stvaranje bezbednosti (Strategija policije u zajednici).

RANJIVE GRUPE: Grupe koje su isključene iz pojedinih ili višestrukih aspekata društvenog života, žive u uslovima siromaštva ili su izložene rizicima da budu isključene i dospeju u stanje siromaštva.

REFORMA SEKTORA BEZBEDNOSTI: Podrazumeva proces prilagođavanja aktera sektora bezbednosti tako da efikasno i efektivno, u okviru demokratske vladavine, pružaju ljudsku i državnu bezbednost.

SAVET ZA LOKALNU BEZBEDNOST: Partnerski model saradnje i zajedničkog delovanja lokalne samouprave, policije, organa, ustanova, udruženja, manjinskih zajednica i građana/ki za unapređenje bezbednosti u lokalnim zajednicama.

SISTEM ZAŠTITE I SPASAVANJA: Predstavlja deo sistema nacionalne bezbednosti i integrisani oblik upravljanja i organizovanja subjekata sistema zaštite i spasavanja na sprovođenju preventivnih i operativnih mera i izvršavanju zadataka zaštite i spasavanja ljudi i dobara od posledica elementarnih nepogoda i drugih nesreća, uključujući i mere oporavka od tih posledica (Zakon o vanrednim situacijama, član 8).

SEKTOR BEZBEDNOSTI: Prema holističkoj (sveobuhvatnoj) definiciji podrazumeva državne aktere kojima je poveren monopol nad upotrebom sile (vojska, policija, službe bezbednosti), nedržavne aktere koji upotrebljavaju silu (private bezbednosne kompanije), državne aktere koji ne upotrebljavaju silu (parlament, pravosuđe) i nedržavne aktere koji ne upotrebljavaju silu (civilno društvo, mediji, akademske ustanove).

SOCIJALNA ISKLJUČENOST: Stanje u kome se nalaze pojedinci ili grupe koji su potisnuti iz ekonomskog, političkog, kulturnog ili društvenog sistema, čime su onemogućeni da punim kapacitetom učestvuju u društvenim odnosima i tokovima, a do čega dolazi usled njihovog siromaštva, nedostatka znanja ili usled diskriminacije. Oni nemaju adekvatan pristup informacijama, institucijama i procesu donošenja odluka.

SOCIJALNO UKLJUČIVANJE: Proces koji omogućava da oni koji su u riziku od socijalne isključenosti i siromaštva dobiju mogućnost i sredstva koja su potrebna za puno učešće u ekonomskom, društvenom, kulturnom i političkom životu. Ovaj proces osigurava veće učešće građana u procesu donošenja odluka što utiče na ostvarenje njihovih osnovnih prava.

SOCIJALNA BEZBEDNOST: Najčešće se odnosi na stabilnost kolektivnog identiteta, odnosno postoji kada je društvo sposobno da očuva svoje suštinske osobine uprkos promenljivim okolnostima i stvarnim pretnjama.

VANREDNA SITUACIJA: Stanje kada su rizici i pretnje ili posledice katastrofa, vanrednih događaja i drugih opasnosti po stanovništvo, životnu sredinu i materijalna dobra takvog obima i intenziteta da njihov nastanak ili posledice nije moguće sprečiti ili otkloniti redovnim delovanjem nadležnih organa i službi, zbog čega je za njihovo ublažavanje i otklanjanje neophodno upotrebiti posebne mere, snage i sredstva uz pojačan režim rada (Zakon o vanrednim situacijama, član 8).

VANREDNO STANJE: Situacija u kojoj vlada privremeno suspenduje redovno funkcionisanje države, a proglašava se u okolnostima ugroženosti opstanka države ili građana, čija ozbiljnost može opravdati i privremeno ograničavanje ili ukidanje nekih ljudskih prava. Pritom, ovo ograničavanje i ukidanje ljudskih prava mora biti svedeno na što kraći vremenski rok, a osnovna ljudska prava, kakvo je pravo na život, ne smeju biti ograničena ni za vreme vanrednog stanja.

6. BIBLIOGRAFIJA

1. Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2017. godine, Internet, <http://www.mos.gov.rs/wp-content/uploads/download-manager-files/AP%20NSM%202015-2017.VLADA.pdf>, 18.1.2018.
2. Azanjac Janjatović, Tanja (ur.) Vodič za rad sa osetljivim grupama mladih, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2014.
3. Babović, Marija, Vuković, Olivera, Subotički, Ivana, Rakić, Ksenija, Obradović, Jovana, Humanizing Security - Two human security case studies in Serbia, CLAIM, SeCons, Belgrade, 2015.
4. Baćanović, Višnja, Rodna analiza uticaja poplava u Srbiji u 2014. godini, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2015.
5. Bjeloš, Maja, Brozović, Zorana, Đorđević, Saša, Priručnik za rad lokalnih saveta za bezbednost, Centar za podršku ženama, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2011.
6. Borojević, Tatjana, Priručnik za izradu lokalnog akcionog plana (LAP) za mlade, Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije, Organizacija za tehničku saradnju SR Nemačke (GTZ), Beograd, 2009.
7. Borojević, Tatjana, Klašnja, Snežana, Standardi rada kancelarija za mlade i kompetencije koordinatora - Smernice, Ministarstvo omladine i sporta i Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju (GIZ), Beograd, 2012.
8. Bubalo-Živković, Milka, Lukić, Tamara, Mladi u Srbiji početkom 21. veka, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2015.
9. Curran, Thomas, Hill, Andrew, "Perfectionism has become a hidden epidemic among young people", World Economic Forum, 5.1.2018, Internet, <https://www.weforum.org/agenda/2018/01/perfectionism-has-become-a-hidden-epidemic-among-young-people/>, 27.1.2018.
10. Declaration on Youth and Security, OSCE, 22nd Meeting, Ministerial Council, Belgrade, 2015, Internet, <http://www.osce.org/cio/207266?download=true>, 17.12.2015.
11. Dulić, Dragana, Stanarević, Svetlana, Matović, Dragana, Nikolić, Vesna, Bezbednost mladih u Srbiji - kako mladi procenjuju današnje bezbednosne pretnje, rizike i izazove, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2010.

13. Đereg, Nataša, Marković, Pera, Mogućnosti Srbije za dostizanje standarda EU u oblasti upravljanja vodama, Internet, <http://eu-konvent.org/wp-content/uploads/2016/11/Poglavlje-27-Mogucnosti-Srbije-za-dostizanje-standarda-EU-u-oblasti-upravljanja-vodama.pdf>, 16.1.2018.
14. Đurđević Lukić, Svetlana, "Broadening Security Concept – from 'National' to 'Human Security'", in: Međunarodni problemi/ International Problems, Vol. 61, No. 4, 2004, pp. 397-408.
15. Epidemiološka situacija HIV-a u Srbiji i svetu u 2014, Omladina JAZAS-a, Internet, <http://www.jzas.rs/news-img.php?id=2467>, 18.1.2018.
16. Erceg, Vladimir, Radivojević, Dušan, Sistem civilne zaštite u Srbiji - ako postoji, zašto ne radi?, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, januar 2015, Internet, <https://prezi.com/6gf-qhzs0tbt/sistem-civilne-zastite-u-srbiji/>, 12.1.2018.
17. Evropski nivo zaštite podataka građana Srbije – prevod bez usklađenosti, SHARE Fondacija, Internet, http://www.shareconference.net/sh/defense/evropski-nivo-zastite-podataka-gradana-srbije-prevod-bez-uskladenosti?lipi=urn%3Ali%3Apage%3Ad_flagship3_feed%3BQEA1omyeSAq94Y%2FFx18dKw%3D%3D, 17.1.2018.
18. Evropska povelja o informacijama za mlade, Internet, <http://eryica.org/files/European%20Youth%20Information%20Charter%20-%20Serbian%20Version.pdf>, 20.1.2018.
19. „Formiran Nacionalni savet za sprečavanje negativnih pojava u sportu“, Novosti online, 9.12.2017, Internet, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:700231-Formiran-Nacionalni-savet-za-sprecavanje-negativnih-pojava-u-sportu>, 20.1.2018.
20. Globalno istraživanje upotrebe duvana kod mladih 13-15 godina u Srbiji 2013, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2014.
21. Human Development Report 1994, UNDP, Oxford University Press, New York, 1994.
22. Istraživanje informisanosti i aktivizma mladih u Republici Srbiji, Ninamedia Research, decembar 2016.
23. Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji, Ninamedia Research, decembar 2016.

24. Istraživanje o položaju i potrebama mladih u Srbiji I, Ninamedia Research, oktobar – novembar 2015.
25. Istraživanje o položaju i potrebama mladih u Srbiji II, Ninamedia Research, oktobar – novembar 2015.
26. Istraživanje o položaju i potrebama mladih, Ninamedia kliping, 2013.
27. Istraživanje „Položaj i potrebe mladih“, CeSID, Ministarstvo omladine i sporta, Beograd, maj 2012.
28. Istraživanje višestrukih pokazatelja – Srbija 2014, UNICEF, Republički zavod za statistiku, Internet, https://www.unicef.org/serbia/Srbija_2014_MICS_Rezime.pdf, 18.1.2018.
29. Izmenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, Strazburg, 2003.
30. „Jačanje sistema civilne zaštite u Srbiji“, Politika online, Internet, <http://www.politika.rs/scc/clanak/375308/Jacanje-sistema-civilne-zastite-u-Srbiji>, 12.1.2018.
31. Krivokapić, Đorđe, Joler, Vladan (urs), Monitoring digitalnih prava i sloboda u Srbiji za 2016. godinu, SHARE Fondacija, maj 2017.
32. Nacionalna strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma i Akcioni plan, Internet, http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678, 17.1.2018.
33. Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014. godine - korišćenje psihoaktivnih supstanci i igre na sreću, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2014.
34. Nacionalna strategija za mlade 2015-2025, Službeni glasnik RS, br. 22/2015.
35. Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim operacijama, Službeni glasnik RS, br. 86/2011.
36. Odanović, Gorana, Bjeloš, Maja, Bezbednost i rodna ravnopravnost na lokalnom nivou, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.
37. „Oformljen tim za prevenciju vršnjačkog nasilja u školama“, Danas online, 24.11.2017, Internet, http://www.danas.rs/drustvo.55.html?news_id=363201&title=Oformljen+tim+za+prevenciju+vr%C5%A1nja%C4%8Dkog+nasilja, 17.1.2018.

38. Pavlović, Branka, Banović, Milena, Rolović, Tijana, Priručnik za primenu Smernica za uključivanje organizacija civilnog društva u proces donošenja odluka, Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije, Beograd, 2015.
39. Perry, Valery, Initiatives to Prevent/Counter Violent Extremism in South East Europe, Regional Cooperation Council, Sarajevo, 2016.
40. Petrović, Predrag, Quehaja, Florian, "Violent Extremism: Beyond Foerign Fighters and Behind Numbers", in: Sabina Lange, Zoran Nechev, Florain Trauner (eds), Resilience in the Western Balkans, EU Institute for Security Studies, Paris, 2017, pp. 93-99.
41. Poglavlje 27 u Srbiji: Još uvek u pripremi, godinu dana kasnije, Izveštaj iz senke za Poglavlje 27: životna sredina i klimatske promene, novembar 2016 – septembar 27, Koalicija 27, Fondacija Hajnrih Bel, Beograd, 2017.
42. Popadić, Dragan, Pavlović, Zoran, Petrović Dalibor and Kuzmanović, Dobrinka, Global kids online Serbia: Balancing between Opportunities and Risks: Results from the Pilot Study, November 2016, Internet, http://globalkidsonline.net/wp-content/uploads/2016/05/Country-report_Serbia-final-26-Oct-2016.pdf, 17.1.2018.
43. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji - Osnovni skupovi stanovništva, Internet, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga18.pdf>, 26.11.2015.
44. Prica, Aleksandar, Bezbednosna kultura za LGBT mlade, Misija OEBS-a u Srbiji i Asocijacija DUGA, Beograd, 2017.
45. Priručnik za delovanje saveta za bezbednost u gradovima i opštinama, MUP RS, SKGO, Beograd, 2015.
46. Pudar Draško, Gazela, Mihailović, Jelena, Draško, Zlatko, Životna sredina u omladinskoj politici u Srbiji - Gde smo sada, Evropski omladinski centar - Institut za mlade, Beograd, 2013.
47. Radoman, Jelena, Tadić, Marina, Romkinje i Romi i reforma sektora bezbednosti u Republici Srbiji, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, 2014.
48. Radovanović, Gorana, Đan, Aurelija, (Ne)bezbedne u javnom prostoru, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2015.
49. Rezultati istraživanja o efektima i stavovima u vezi sa Zakonom o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2016.

50. Rečnik omladinske politike, NAPOR, Novi Sad, 2015.
51. Rečnik termina Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Internet, <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/socijalno-ukljucivanje-u-rs/recnik-termina/>, 20.1.2018.
52. Republika Srbija: Odabrani zdravstveni pokazatelji za 2015 godinu, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2016.
53. Serbia Environmental Performance Reviews, Third Edition, United Nations Economic Commission for Europe, 2015.
54. Smernice za uključivanje organizacija civilnog društva u proces donošenja odluka, Vlada Republike Srbije Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom, Beograd, septembar 2014.
55. Spasić, Danijela, „Porodično nasilje u Srbiji – istorijsko-kulturološka dimenzija“, u: Bezbednost, vol. 54, br. 2, str. 205-220.
56. Spasić, Danijela, Tadić, Marina, Zloupotreba oružja i rodno zasnovano nasilje, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, 2017.
57. Stanarević Svetlana, Ejđus, Filip (urs) Pojmovnik bezbednosne kulture, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009.
58. Statistički izveštaj o stanju bezbednosti saobraćaja u Republici Srbiji u 2016. godini, Agencija za bezbednost saobraćaja, Beograd, 2017.
59. Stojanović, Boban, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2017.
60. Stojković, Gorjana, „Teška borba za mentalno zdravlje mladih“, RTV, 6.3.2016, Internet, http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/teska-borba-za-mentalno-zdravlje-mladih_696117.html, 16.1.2018.
61. Strategija bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije, za period od 2015. do 2020, Službeni glasnik RS, br. 64/2015.
62. Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije, Beograd, 2009.
63. Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021, Internet, <http://www.kzbp.gov.rs/wp-content/uploads/2017/11/Januar2015StrategijaDroge-1.pdf>, 20.1.2018.
64. Strategija policije u zajednici, Službeni glasnik RS, br. 43/2013.

65. Šapić, Jelena, Stojanović, Filip, Građani na straži: Lokalni pristup u smanjivanju rasprostranjenosti oružja, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, 2017.
66. 66. Tadić, Marina, Posedovanje oružja i ljudska bezbednost: Da li nas oružje štiti ili plaši, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, 2016.
- 67 Tadić, Marina, Smernice za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2016.
68. UN SC Resolution 2250 on Youth, Peace and Security, adopted on December 9, 2015, Internet, <https://www.sfcg.org//wp-content/uploads/2015/12/New-Doc-1.pdf>, 17.1.2018.
69. Vodič: Na ti sa lokalnom kancelarijom za mlade, Grupa 'Hajde da...', Beograd, 2010.
70. Zakon o mladima, Službeni glasnik RS, br. 50/2011.
71. Zakon o vanrednim situacijama, Službeni glasnik RS, br. 111/2009, 92/2011 i 93/2012.
72. Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 22/2009.
73. Working with Youth for Youth: Protection Against Radicalization, Report on Findings and Recommendations, Serbian OSCE Chairmanship-in-Office, Belgrade, 3-4 Sep 2015.

Smernice su izrađene u okviru projekta **MLADI U FOKUSU** koji sprovodi Krovna organizacija mladih Srbije, a finansira Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije.